

РОСІЙСЬКА ПОЛІТИКА ТА ПРАКТИКА КАТУВАНЬ: UKRAINE AND THE NETHERLANDS V. RUSSIA

Неофіційний переклад Дмитра Ягунова

(ВИТЯГИ)

74. З кінця серпня 2022 року українські сили провели контрнаступальні операції в Харківській, Донецькій, Луганській та Херсонській областях, в результаті яких було відбито сотні населених пунктів. Жителі звільнених міст і селищ повідомили про масштабні звірства, такі як незаконні вбивства, розстріли без суду і слідства, катування, сексуальне насильство та незаконне утримання під вартою під час окупації.

100. 12 травня 2022 року КПЛ прийняв резолюцію A/HRC/RES/S-34/1 про погіршення ситуації з правами людини в Україні внаслідок російської агресії. Вона висловила глибоку стурбованість тривожною кількістю жертв серед цивільного населення внаслідок агресії проти України та рішуче засудила ... застосування катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, поводження, довільних страт, позасудових вбивств, насильницьких зникнень, сексуальне та гендерне насильство, примусове переселення населення або порушення та зловживання щодо дітей.

КПЛ рішуче засудив «порушення та зловживання правами людини та серйозні порушення міжнародного гуманітарного права, підтверджені Верховним комісаром з прав людини, які були скоєні в районах Києва, Чернігова, Харківській та Сумській областях, що перебували під контролем російських збройних сил наприкінці лютого та в березні 2022 року, включаючи дуже велику кількість повідомлень про випадки позасудових страт чоловіків, жінок і дітей, сексуального та гендерного насильства, застосування катувань та інших видів жорстокого поводження, а також інших порушень, які можуть становити воєнні злочини та пов'язані з ними злочини». ...

108. Комісія з розслідування, мандат якої було продовжено у 2023, 2024 та 2025 роках, опублікувала загалом шість звітів (три – Генеральній Асамблеї ООН у жовтні 2022 року, жовтні 2023 року та жовтні 2024 року, і три – Раді ООН з прав людини у березні 2023 року, березні 2024 року та березні 2025 року) та два документи для конференц-залу (серпень 2023 року та травень 2025 року). Згідно з цими документами, зібрані докази свідчать про

те, що російські органи влади вчинили широкий спектр порушень міжнародного права у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права в багатьох регіонах України та в Російській Федерації. Багато з них є військовими злочинами і включають умисні вбивства, напади на цивільних осіб, незаконне утримання, катування, зґвалтування, а також примусове переселення та депортацію дітей. ... Комісія знайшла достатньо доказів, щоб встановити, що російська влада застосовувала катування і насильницькі зникнення в рамках широкомасштабних і систематичних нападів на цивільне населення та відповідно до скоординованої державної політики катувань. Комісія дійшла висновку, що російська влада вчинила насильницькі зникнення і катування як злочини проти людяності.

118. Загалом було підготовлено чотири звіти місії (13 квітня та 14 липня 2022 року, 4 травня 2023 року та 24 квітня 2024 року) із загальним мандатом щодо встановлення фактів і обставин можливих порушень зобов'язань ОБСЄ, порушень і зловживань міжнародного права у сфері прав людини та міжнародного гуманітарного права, або з більш цілеспрямованими мандатами щодо насильницького переселення дітей або довільного позбавлення волі. Місії виявили чіткі закономірності порушень міжнародного гуманітарного права російськими збройними силами під час ведення бойових дій і дійшли висновку, що під час конфлікту в Україні було широко порушено міжнародне право у сфері прав людини. До найсерйозніших порушень належать цілеспрямоване вбивство цивільних осіб, зокрема журналістів, правозахисників або місцевих мерів; незаконні затримання, викрадення та насильницькі зникнення таких осіб; масові депортації українських цивільних осіб до Росії; різні форми жорстокого поводження, включаючи катування, щодо затриманих цивільних осіб та військовополонених; недотримання гарантій справедливого судочинства; та застосування смертної кари.

195. Висновки Комісії з розслідування ґрунтуються переважно на інформації з перших рук, включаючи численні візити до України з метою збору та збереження доказів порушень і пов'язаних з ними злочинів; сотні особистих і дистанційних інтерв'ю; огляд місць руйнувань, могил, місць ув'язнення і катувань, а також залишків зброї; та вивчення великої кількості документів і звітів. Комісія з розслідування зустрілася з представниками урядових органів, міжнародних організацій, громадянського суспільства та інших заінтересованих сторін. Відповідно до опублікованої методології, вона включила до свого звіту висновки, коли на основі перевіреної інформації об'єктивний і звичайний обережний спостерігач мав би достатні підстави для висновку, що факти відбулися так, як описано. Вона зробила правові висновки, коли були достатні підстави для висновку, що факти відповідають усім ознакам порушення або зловживання і, де це можливо, що відповідальність несе особа або суб'єкт.

264. Застосування цих принципів призводить до висновку, що юрисдикція за статтею 1 виникла стосовно більшості категорій порушень, вчинених Росією та описаних у цій справі, а саме:

- юрисдикція за статтею 1 виникла на підставі принципу «*ефективного контролю над територією*» стосовно порушень, що відбулися на території, окупованій Росією в розумінні статті 42 Гаазьких правил. Наприклад, звірства, вчинені в Херсоні, Бучі та Мелітополі, як видається, відбулися під час російської окупації. Іншими очевидними прикладами є примусове вивезення громадян України (в тому числі дітей) до Росії, а також крадіжка та знищення майна на окупованій території.

- Юрисдикція виникла на підставі принципу «*влада та контроль держави*» щодо: (i) затриманих комбатантів або цивільних осіб; (ii) осіб, які перебували в будівлях або приміщеннях, контрольованих російськими військами; та (iii) осіб, які зазнали жорстокого поводження або були страчені без суду і слідства російськими солдатами в умовах безпосередньої близькості. У заяві детально описано численні порушення в цих категоріях, включаючи вбивства/страсти без суду і слідства, катування, зґвалтування, примусову працю та довільне затримання.

538. Стаття 3 Конвенції абсолютно забороняє катування або нелюдське чи принижуюче гідність поводження або покарання (*O'Keeffe v. Ireland [GC], no. 35810/09, § 144*). Суд завжди з увагою ставився до глибокого психологічного впливу серйозних порушень прав людини на членів сім'ї жертви (*Janowiec and Others, § 177*). Він пояснив, що явище зникнення безвісти накладає особливий тягар на родичів зниклих безвісти осіб, які не знають про долю своїх близьких і страждають від невизначеності. За таких обставин становище родичів може свідчити про нелюдське та принижуюче гідність поводження, що суперечить статті 3 Конвенції. Суть порушення статті 3 Конвенції у таких випадках полягає не в тому, що було скоєно серйозне порушення прав людини щодо зниклої особи, а в реакції та ставленні органів влади до ситуації, коли вона була доведена до їх відома. Іншими відповідними факторами є близькість родинних зв'язків, особливі обставини стосунків, ступінь, в якому член сім'ї був свідком відповідних подій, та участь члена сім'ї в спробах отримати інформацію про зниклу особу (*Varnava and Others, § 200; Janowiec and Others, §§ 177-78*).

592. У своїй доповіді за період з серпня по листопад 2015 року УВКПЛ зазначило, що місця утримання, які утримуються сепаратистами, «*залишалися практично недоступними для незалежного нагляду, а міжнародні організації, включаючи МОМУ, не мали доступу до затриманих*». Воно визначило нагальну потребу в незалежному моніторингу цих об'єктів, зважаючи на значну кількість випадків катувань та жорстокого поводження,

задокументованих МОМУ з початку конфлікту. У звіті, опублікованому в червні 2016 року, УВКПЛ зазначило *«тривожну тенденцію»*, що полягає у відмові «ДНР» і «ЛНР» надати міжнародним організаціям і зовнішнім спостерігачам безперешкодний доступ до місць позбавлення волі. Це «значно обмежило можливості УВКПЛ повідомляти про порушення прав людини», вчинені на території, контрольованій «ДНР» і «ЛНР». У 2017 році УВКПЛ повідомило, що йому було відмовлено в доступі до місць, де люди були позбавлені волі, і не було дозволено проводити конфіденційні бесіди. Воно зазначило, що *«ця відмова в доступі викликає серйозну стурбованість щодо можливих порушень прав людини»*. З червня 2018 року її діяльність на території, контрольованій «ДНР» і «ЛНР», була *«сильно обмежена»*. УВКПЛ наголосило, що особливе занепокоєння викликає постійна відмова в доступі, незважаючи на неодноразові запити, до місць ув'язнення та, як наслідок, неможливість моніторингу поводження з ув'язненими та умов утримання.

593. З огляду на постійну відмову в доступі до затриманих, документація УВКПЛ про порушення прав людини під час захоплення, викрадення або затримання часто базувалася на інтерв'ю з колишніми затриманими після їхнього звільнення. Через тривалість утримання під вартою в багатьох випадках докази, надані затриманими, часто стосуються дій, які мали місце кілька років тому. Це, зокрема, стосується свідчень свідків, наданих Суду затриманими, які повернулися в Україну в рамках угод про обмін ув'язненими, укладених у 2017 та 2019 роках: багато з них були взяті в полон у 2014 та 2015 роках, але змогли розповісти про події, що призвели до їхнього полону, лише після звільнення. У звітах про випадки нібито свавільних вбивств, катувань, жорстокого поводження та незаконного затримання також часто згадуються інциденти, що сталися в попередні роки конфлікту, на підставі нещодавніх інтерв'ю з звільненими в'язнями. Наприклад, в одному звіті за 2016 рік УВКПЛ пояснило, що хоча нові випадки насильницьких зникнень, довільних затримань, катувань та неналежного поводження, задокументовані ним, здебільшого не підпадають під відповідний звітний період, воно вважає, що це свідчить про «прихований характер цього явища та затримку у повідомленні свідків і жертв, а не про реальне поліпшення поведінки відповідних суб'єктів».

594. Нарешті, історія конфлікту в Україні показала, що очевидні порушення прав людини часто виявляються після відновлення контролю над територією збройними силами України. Так, відновлення контролю над Слов'янськом та прилеглими районами влітку 2014 року призвело до виявлення документів та свідчень, що стосуються *«наказів на страту»*, виконаних сепаратистами. Відновлення контролю України над Бучею в 2022 році призвело до виявлення масових поховань і тіл із слідами катувань. З огляду на загальну стабільність лінії зіткнення в період з 2015 року до початку 2022 року, можливості для виявлення порушень прав людини на раніше окупованій території були відсутні.

743. Суд розглядав заяви, в яких не було сумнівів, що особи померли в обставинах, які не підпадають під винятки, передбачені другим абзацом статті 2 Конвенції. У випадках, коли було встановлено, що жертви були вбиті державними агентами або за їхньої згоди чи мовчазної згоди, Суд визнав державу-відповідачку відповідальною за їхню смерть (*Georgia v. Russia (II)*, § 202, §§ 220 and 222). Стаття 2 може також застосовуватися у випадках, коли сила, що була застосована, не була, в даному випадку, смертельною. У таких випадках ступінь та вид застосованої сили, а також намір або мета застосування сили можуть, серед інших факторів, мати значення для оцінки того, чи підпадають факти під сферу застосування гарантії, передбаченої статтею 2 Конвенції, з урахуванням мети та завдання, що переслідуються цією статтею (*Makaratzis*, §§ 49-55).

744. У справі *Georgia v. Russia (II)* Суд визнав порушення статті 3 Конвенції у контексті серйозних порушень Конвенції, вчинених під час збройного конфлікту, з огляду на тяжкість скоєних зловживань, які спричинили страждання та біль жертвам (§§ 220 та 222).

745. Крім того, Суд визнав, що за певних обставин на державу можуть покладатися позитивні зобов'язання за статтями 2 та 3 Конвенції щодо захисту життя осіб та забезпечення того, щоб особи, які перебувають під її юрисдикцією, не піддавалися катуванням або нелюдському чи принижуючому гідність поведженню (*Makaratzis*, § 50; *O'Keeffe*, §§ 144-48).

746. Навмисне знищення цивільних будинків та їхнього вмісту державними агентами становить серйозне втручання в право на повагу до сімейного життя та до свого житла, а також у мирне користування своїм майном відповідно до статті 8 Конвенції та статті 1 Протоколу № 1 до Конвенції (*Akdivar and Others v. Turkey*, 16 September 1996, § 88; *İpek v. Turkey*, no. [25760/94](#), § 194; *Georgia v. Russia (II)*, § 204, §§ 220 and 222).

774. УВКПЛ ООН зазначило, що наприкінці весни 2014 року збройні угруповання все частіше вчиняли серйозні порушення прав людини, зокрема викрадення, незаконні затримання та переслідування, зокрема журналістів, а також вбивства, катування та жорстоке поводження, і що «ДНР» та «ЛНР» несуть відповідальність за порушення прав людини, вчинені на підконтрольних їм територіях. Згодом УВКПЛ регулярно повідомляло, що продовжує отримувати та перевіряти повідомлення про позасудові страти, зникнення, незаконні та довільні затримання, а також катування і неналежне поводження з українськими військовослужбовцями, цивільними особами та особами, пов'язаними з озброєними угрупованнями.

775. У своїх регулярних оновлених звітах навесні 2014 року СММ ОБСЄ повідомила про низку випадків позбавлення волі. Наприклад, 23 квітня 2014 року в Луганську СММ

зустрілася з представниками НУО, які заявили, що 21 квітня їх утримували в будівлі СБУ упродовж шести годин і що будівлю займали приблизно 100 чоловіків у формі без розпізнавальних знаків, озброєних кулеметами. 28 квітня 2014 року група СММ в Луганську отримала інформацію про те, що в місті Щастя противники уряду захопили місцевого активіста і прихильника українського уряду і доставили його до будівлі СБУ в Луганську. 14 травня 2014 року СММ отримала інформацію про викрадення вчителя невідомими озброєними особами в уніформі. За повідомленнями, вчителя викрали з його кабінету в присутності учнів та інших вчителів, посадили в автомобіль і утримували в будівлі СБУ, яку зайняла «Південно-Східна армія». Вчителя відпустили через дві години. Того ж дня самопроголошений мер Слов'янська В'ячеслав Пономарьов повідомив СММ, що в місті утримують 40 затриманих. СММ також отримала інформацію про те, що місцевий активіст Майдану був побитий озброєними сепаратистами після викрадення з його будинку 23 травня 2014 року. Вважалось, що його утримують в Луганську без зв'язку із зовнішнім світом. СММ повідомила про викрадення сепаратистами двох українських журналістів та їхнього водія 25 травня 2014 року на контрольно-пропускному пункті в Щасті.

776. За даними УВКГП ООН, у червні 2014 року «наси́льство і беззаконня поширилися в Донецькій і Луганській областях». У своїх звітах за червень і липень 2014 року УВКПЛ ООН повідомляло про зростання кількості викрадень і вбивств людей, які не брали участі в бойових діях, а також про серйозні порушення прав людини, скоєні збройними угрупованнями на сході України. 23 травня 2014 року жінка, яка, як стверджується, не зупинилася на контрольно-пропускному пункті, встановленому збройними угрупованнями в Луганській області, загинула в результаті обстрілу її автомобіля з важкої зброї. Водій загинув, коли озброєні угруповання викрали його автомобіль у селі Новий Світ Донецької області. СММ повідомила, що 15 червня 2014 року активіст Майдану, якого утримували в Луганську, помер у лікарні незабаром після звільнення.

777. У червні 2014 року УВКПЛ повідомило про ескалацію насильства та порушень міжнародного права, зокрема *inter alia* залякування, переслідування та катування, з боку озброєних угруповань у Донецькій та Луганській областях. Кілька інтерв'ю, проведених з особами, які були викрадені, містили яскраві свідчення про порушення прав людини, скоєні представниками сепаратистських угруповань, включаючи побиття, психологічні катування та інсценування страт. Отримавши доступ до складів зброї, збройні угруповання стали все більш жорстокими. До червня 2014 року Моніторинговій місії ООН з прав людини в Україні також стало відомо про звинувачення у позасудових стратах людей, які перебували в полоні збройних угруповань. У своїй доповіді від 15 червня 2014 року УВКПЛ висловило занепокоєння з приводу повідомлень про позасудові страти, вчинені представниками «ДНР». Згідно з доповіддю, деякі звинувачення були підтверджені свідченнями очевидців, судово-медичною експертизою та фотоматеріалами. Серед

прикладів, наведених у доповіді, – випадок літнього фермера, який мешкав у селі поблизу Слов'янська і якого 18 травня 2014 року звинуватили в тому, що він приніс їжу українським силам. Його вивели в сад, де від імені «ДНР» зачитали *«вирок»*, а потім розстріляли на очах у родичів і сусідів. У тій же доповіді УВКПЛ згадано кілька повідомлень про вбивства на контрольно-пропускних пунктах, контрольованих збройними угрупованнями, зокрема про вбивство православного священика, а також про виявлення, на наступний день після викрадення збройними угрупованнями, спаленого тіла активіста промайданського руху. За інформацією УВКПЛ, незаконне *«Слов'янське самоуправління»* було, ймовірно, відповідальним за контроль над деякими незаконними діями, зокрема незаконними та довільними затриманнями. Інформація про незаконно затриманих осіб час від часу підтверджувалася самопроголошеним мером Слов'янська П. Пономарьовим.

782. У тому ж звіті підтверджено, що четверо з викрадених були знайдені мертвими з явними слідами катування. Після звільнення багато затриманих, які утримувалися збройними угрупованнями, повідомили, що під час ув'язнення вони зазнали побиття, жорстокого поводження, позбавлення сну та утримання в дуже поганих умовах. Як *«альтернатива»* катуванням і жорсткому поводженню було запропоновано затриманим вступити до лав бойовиків збройних угруповань.

785. Свідок, який працював приватним підприємцем у місті Дружківка, у своїй заяві описав, як 10 червня 2014 року або близько цієї дати до міста прибули росіяни та вихідці з Кавказу (чеченці). Свідок стверджував, що сепаратисти облаштували камеру для катувань у дворі будівлі місцевої ради, куди відправляли для катування і вбивства людей, які не погоджувалися з подіями. Інший свідок, який працював наглядачем у виправній колонії № 32 в Макіївці, пояснив, що 21 червня 2014 року його доставили до місця ув'язнення в Макіївці, де його жорстоко побили і допитали. Згодом його відвезли до *«пана Безлера в Губозі в Горлівці»* і помістили в підвал разом з іншими полоненими та понівеченими трупами з руками, зв'язаними за спиною. Кілька разів його змушували допомагати прибирати трупи страчених людей. У невідому дату його перевели в інший підвал, де він щонаочі був свідком того, як чеченські бойовики страчували від дев'яти до п'ятнадцяти людей у дворі їхнього комплексу.

789. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні опитала жінку, яку з липня по жовтень 2014 року утримували збройні угруповання «ЛНР». Вона була затримана разом із трьома чоловіками на контрольно-пропускному пункті, який охороняв *«Союз козаків Всевеликого Донського війська»*. Упродовж перших двох тижнів утримання її та інших допитували і катували. Жінку жорстоко били прикладами автоматів і бронежилетами, доки вона не втратила свідомість. В результаті їй зламали чотири ребра, розбили ніс і вибили більшість зубів. Під час допитів, за повідомленнями, злочинці гасили сигарети об її зап'ястя

і погрожували вбити її дитину та матір. За повідомленнями, вона також пережила спробу групового зґвалтування. Вона була свідком розстрілу двох українських солдатів – одного застрелили, а другого забили до смерті. Упродовж перших двох тижнів у полоні вона та інші затримані не отримували їжі та майже не мали води. Медичну допомогу та їжу їй надали лише після переведення до «військового комендантського управління» в місті Луганськ. Там її не катували, але вона стала свідком побиття затриманих чоловіків.

793. УВКПЛ повідомило про вбивства цивільних осіб та інших осіб, які перебували під захистом, незаконні затримання, насильницькі зникнення та катування, що мали місце в серпні 2014 року в Іловайську. Троє українських солдатів були нібито вбиті після того, як здалися 29 серпня 2014 року. Також були повідомлення про те, що деякі українські солдати, поранені в бою, були вбиті, незважаючи на те, що вони були небоєздатними. УВКПЛ задокументувало насильницьке зникнення військового лікаря-чоловіка. Згідно з показаннями двох українських солдатів, зібраними *the HRMMU* в жовтні 2015 року, четверо членів їхнього підрозділу, а саме Павло Калиновський, Андрій Малашняк, Андрій Норенко та Дмитро Власенко, були захоплені в полон озброєними групами після того, як підрозділ був розгромлений 5 вересня 2014 року і відступав через кукурудзяні поля навколо сіл Крута Гора, Раївка та Шишкове в Слов'яносербському районі Луганської області.

796. УВКПЛ повідомило, що на початок вересня 2014 року збройні угруповання утримували щонайменше 1 тис. українських військовослужбовців та цивільних осіб, які виступали за єдність. У своїй доповіді від 19 вересня 2014 року вона зазначила, що після припинення вогню у вересні 2014 року збройні угруповання продовжували тероризувати населення в районах, що перебували під їхнім контролем, вчиняючи серйозні порушення прав людини, включаючи вбивства, викрадення, катування і неналежне поводження. 3 вересня 2014 року СММ відвідала Старобільський слідчий ізолятор у Луганській області, де директор повідомив, що кількість затриманих, більшість з яких звинувачуються у «тероризмі», постійно зростає.

797. За інформацією УВКПЛ, 25 вересня 2014 року в селі Донецької області озброєні чоловіки з «групи Безлера» викрали з місця роботи жінку та двох її колег (чоловіка та жінку). Їх доставили до захопленої адміністративної будівлі вугільної шахти в Горлівці. Після «реєстрації» в журналі трьом особам повідомили, що вони «заарештовані». Їх відвели до іншої кімнати, яка була вкрита кров'ю. Чоловіка жорстоко побили на очах у жінок, доки він не знепритомнів. Обидві жінки були зґвалтовані щонайменше сімома чоловіками та побиті під час допиту про місцезнаходження їхніх грошей та цінностей. Одну з жертв піддали електрошоку, приєднавши дроти до її грудей, після чого вона втратила свідомість. Вона прокинулася від уколу в руку. Крізь відчинені двері вона побачила кімнату, повну цінностей, серед яких впізнала деякі свої речі. Пізніше вона дізналася, що під час катувань її та її колег

озброєні групи пограбували їхні будинки. Упродовж наступних десяти днів її майже щоночі брали на «допит» і ґвалтували озброєні члени угруповання, які були в стані алкогольного сп'яніння. Упродовж наступних місяців її змушували готувати їжу для озброєного угруповання та інших осіб, позбавлених волі (як цивільних осіб, так і солдатів української армії). 7 листопада 2014 року її звільнили.

802. У своєму звіті за листопад 2014 року УВКПЛ заявило: «На територіях, що перебувають під контролем обох «республік», продовжують надходити повідомлення про серйозні порушення прав людини з боку збройних угруповань, включаючи катування, довільне затримання без зв'язку із зовнішнім світом, позасудові страти, примусову працю, сексуальне насильство, а також знищення та незаконне захоплення майна. Ці порушення мають систематичний характер і можуть становити злочини проти людяності».

803. На підставі інтерв'ю з озброєним членом «ДНР», СММ повідомила в листопаді 2014 року, що «ДНР» утримувала в заручниках 67 членів українського батальйону «Донбас» і доручила їм відновлення будівель. У звіті Місії «Євразія» про «Релігійні переслідування в Східній Україні та Криму в 2014 році» згадується випадок, коли пастор церкви «Слово Життя» в Привіллі, Луганська область, був побитий сепаратистами, а потім змушений прибирати на занедбаному заводі.

804. У грудні 2014 року УВКПЛ повідомило, що «порушення правопорядку в зоні конфлікту призвело до вбивств, викрадень, катувань, жорстокого поводження, сексуального насильства, примусової праці, вимагання викупу та вимагання грошей збройними угрупованнями, про що повідомлялося упродовж усього періоду конфлікту». Переслідування та залякування осіб, яких підозрювали у підтримці українських сил або проукраїнських поглядах, залишалися поширеним явищем і включали позбавлення волі та інсценування страт.

805. УВКПЛ повідомило, що 30 грудня 2014 року Генеральна прокуратура «ЛНР» порушила кримінальну справу проти командира озброєного угруповання Олександра Бєднова (*позивний «Бетмен»*) та його підлеглих за незаконне утримання під вартою та катування, що призвели до смерті затриманого. 2 січня 2015 року було оприлюднено відеозаписи, на яких члени угруповання Бєднова зізнаються в тому, що вони керували об'єктом у підвалі бібліотеки університету в Луганську та брали участь у жорстокому поводженні з полоненими. Керівник об'єкта (*позивний «Маніак»*) нібито катував ув'язнених за допомогою молотка та хірургічного інструменту, щоб залякати їх і змусити зізнатися.

817. Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні опитала чоловіка, який з 1 по 28 лютого 2015 року утримувався на «базі» збройної групи «козаків» у Донецьку. За його

словами, він був свідком побиття інших полонених, у тому числі прикладами автоматів. Його сусід по камері розповів йому, що його кували електричним струмом і відрізали вуха. Жертва провела десять днів в ізольованій камері при температурі близько п'яти градусів Цельсія.

821. УВКПЛ повідомило, що в лютому 2015 року близько 13 українських солдатів було захоплено збройними угрупованнями поблизу Дебальцевого. Жертв били прикладами гвинтівок по голові, змушували знімати куртки, незважаючи на дуже низьку температуру, і наказували стояти на колінах у снігу упродовж чотирьох годин, через що ноги заніміли. Деякі члени збройних угруповань приставляли ножі до їхніх облич і погрожували: *«Що тобі відрізати, око чи вуха?»*. Усі жертви були потім перевезені до будівлі в Луганську. Під час допитів солдатів жорстоко били. Одного солдата утримували в камері разом із цивільним, тіло якого було повністю синім, очевидно, внаслідок жорстоких побоїв. Цивільний сказав солдату, що його звинуватили в тому, що він був розвідником, і кували, поки він не *«зійнався»*.

825. УВКПЛ задокументувало випадок чоловіка, якого в березні 2015 року затримали на контрольно-пропускному пункті, контрольованому озброєним угрупованням, і доставили до Докучаєвська. Його кували озброєні чоловіки в формі «ДНР», били кийками, піддавали електрошоку і били по голові. Його доставили до лікарні, а потім перевели до захопленої колишньої будівлі СБУ в Донецьку, де його знову кували тим самим чином. Пізніше жертву прив'язали до стільця, допитували та били пластиковою трубою. Один із злочинців обв'язав йому шию ремнем і затягував його, доки жертва не втратила свідомість. Неодноразово застосовували електрошок. Злочинці також погрожували, що змусять його підірвати себе. Жертву звільнили у квітні 2016 року.

826. 11 березня 2015 року, за повідомленнями, озброєні угруповання викрали журналіста з Донецької області. Після того, як його мати подала скаргу до місцевої поліції, озброєні угруповання провели обшук у її будинку та залякали її. Журналіста було звільнено 10 травня 2015 року.

827. УВКПЛ повідомило, що в період з 1 по 15 квітня 2015 року в місті Докучаєвськ члени «ДНР» нібито без суду і слідства стратили чоловіка, якого звинуватили в нападі на один із їхніх блокпостів. Дружина жертви впізнала його тіло і зазначила ознаки катування.

831. У червні 2015 року УВКПЛ повідомило, що викрадення здійснювалися групами озброєних чоловіків, які забирали людей і утримували їх в одній із зайнятих ними будівель під приводом того, що вони є членами «Правого сектора» і «шпигунами». Деяких затриманих звільняли через кілька годин, деяких – через кілька днів, і було багато

повідомлень про жорстоке поводження і катування. УВКПЛ задокументувало випадок чоловіка з Вугледарі та його сина, яких 12 червня 2015 року викрали невідомі озброєні особи, коли вони їхали автомобілем у Донецькій області. За повідомленнями, їх утримували в невідомому місці, де вони зазнали катувань і жорстокого поводження. Через кілька днів сина відпустили, але місцеперебування та доля батька залишаються невідомими і через три роки.

832. У звіті коаліції НУО зазначається, що станом на 22 липня 2015 року з місць ув'язнення в «ДНР» та «ЛНР» було звільнено 2763 особи, а також визначено 61 місце ув'язнення за адресою або за детальною інформацією, наданою колишніми ув'язненими. Інформація, зібрана під час інтерв'ю з колишніми ув'язненими в установах на сході України та з відкритих джерел, свідчить про те, що сепаратисти використовували приміщення правоохоронних органів, адміністративні будівлі місцевих органів влади, військові комісаріати та військові бази, офіси, приватні помешкання, готелі та гуртожитки, підприємства громадського харчування, промислові підприємства та кілька інших допоміжних будівель, таких як ангари, клітки або гаражі, як місця ув'язнення. Майже половина затриманих утримувалася в підвалах, а багато з них – у місцях, де не було навіть мінімальних умов для проживання. У звіті пояснюється, що бойовики сепаратистських збройних угруповань проявляли особливу жорстокість під час незаконного утримання цивільних осіб. Затриманих піддавали тривалим побиттям руками, ногами та зброєю, наносячи удари по всьому тілу, включаючи голову. Їх катували, зв'язували мотузками або гумовими ремнями, надягали на голови мішки, застосовували різні методи катувань і неналежного поводження, такі як побої, використання пневматичної зброї, удушення, імітація страти, погрози, приниження та психологічний тиск, позбавлення сну, їжі та води. Катування і жорстоке поводження були поширеною практикою. У звіті зроблено висновок, що це були системні та масштабні явища, які свідчать про існування цілеспрямованої політики катувань та жорстокого поводження з затриманими.

833. УВКПЛ повідомило, що 10 серпня 2015 року поблизу села Верхньоторецьке (Донецька область) чотири члени «батальйону «Схід» «ДНР» захопили військовослужбовця Збройних сил України. Вони наділи йому на голову поліетиленовий пакет, скували наручниками і відвезли до приватного будинку. Потім його прив'язали до дерева за зап'ястя, жорстоко побили, погрожували та катували електрошоком. Він кілька разів втрачав свідомість. Після трьох годин катувань, які чинили близько 10 чоловіків у масках та камуфляжі з емблемами «ДНР», його допитали. Медичної допомоги йому не надали. Потім його перевезли на військову базу в центрі Макіївки. У жовтні 2015 року його відвезли до спортивного залу неподалік від військової бази в Макіївці і помістили в камеру з двома місцевими цивільними особами та двома членами збройних угруповань. Упродовж місяця його тримали в підвалі

офісного центру в Макіївці, звідки 20 лютого 2016 року в рамках одночасного звільнення ув'язнених його перевезли на територію, контрольовану урядом.

836. Чоловік, який провів рік у полоні збройних угруповань, під час пізнішого інтерв'ю з Моніторинговою місією ООН детально описав умови утримання в колишніх приміщеннях СБУ в Донецьку. Згідно з доповіддю УВКПЛ, він згадав про переповненість, недостатнє харчування та відсутність належного медичного лікування, а також про неналежне поводження, катування та примусову працю. Він описав умови як особливо погані у 2014 році та зазначив деяке поліпшення у 2015 році. Він також повідомив про численні випадки, коли його та інших ув'язнених, у тому числі жінок, катували, імітуючи страту, б'ючи та застосовуючи електрострум. Інший колишній ув'язнений повідомив про погане харчування та відсутність медичної допомоги в місці ув'язнення в Донецьку влітку 2015 року. Чоловік, звільнений з виправної колонії № 97 у Макіївці, розповів про кімнату, яку ув'язнені називали «*трамвай*», оскільки вона нагадувала дуже маленький і вузький металевий вагон трамвая з металевою трубою всередині. Він пояснив, що коли ув'язненого вважали недисциплінованим, його підвішували до труби, обмотували липкою стрічкою, іноді на три-п'ять годин, а часто на всю ніч. Свідок також описав випадки неодноразового нехтування наданням медичної допомоги ув'язненим і повідомив, що в січні 2015 року один ув'язнений помер внаслідок ненадання своєчасної медичної допомоги.

841. У червні 2016 року УВКПЛ повідомило, що «ДНР» і «ЛНР» запровадили довільну систему правил і створили мережу місць позбавлення волі, де затримані піддавалися катуванням і неналежному поводженню. У повідомленні зазначалося, що позбавлення волі «досягли безпрецедентного масштабу» на території, контрольованій збройними угрупованнями, де існувала широка мережа не визнаних місць ув'язнення. Тисячі людей пройшли через ці місця позбавлення волі, де вони були піддані нелюдським умовам утримання. «Міністерство державної безпеки» «ДНР» стало головним органом, відповідальним за проведення репресивних обшуків, арештів і затримань. У серпні 2016 року УВКПЛ зазначило, що члени «Міністерства державної безпеки ДНР» продовжують позбавляти осіб волі та утримувати їх в ізоляції. Таке позбавлення волі часто супроводжується катуваннями та іншими жорстокими, нелюдськими або такими, що принижують гідність, видами поводження або покарання і, на думку УВКПЛ, може саме по собі становити таке поводження. В одній із заяв свідок стверджував, що його заарештувала Федеральна служба безпеки Росії (ФСБ) після того, як він перетнув кордон Росії на пропускному пункті Новошахтинське. Він заявив, що з 15 по 24 квітня 2016 року його утримували в управлінні ФСБ у Ростові і що під час ув'язнення він чув, як у сусідніх камерах катували і вбивали військовослужбовців Збройних сил України.

842. Згідно з повідомленням УВКПЛ, у червні 2016 року двоє чоловіків були викрадені озброєними членами «ЛНР» і побиті, побиті ногами та катовані чоловіками в камуфляжі, які звинуватили їх у шпигунстві; один чоловік помер від отриманих травм. 21 липня 2016 року співзасновницю гуманітарної організації в Донецьку вдруге позбавили волі після її звільнення наприкінці лютого 2016 року особами, які представилися членами «міністраства безпеки». 9 серпня 2016 року УВКПЛ повідомили про її звільнення. У липні 2016 року біля свого будинку в селі Луганської області, контрольованому збройними угрупованнями, було знайдено застреленого чоловіка. Сусіди почули три постріли напередодні ввечері, а неподалік був контрольно-пропускний пункт, який охороняли сепаратисти з «батальйону «Брянка-СРСР». Пізніше родину жертви повідомили, що підозрюваного «заарештувала» «поліція». У серпні 2016 року жінку звинуватили в «шпигунстві» і затримали збройні угруповання в СІЗО м. Луганська разом із особами, які вчинили кримінальні злочини. Одного вечора охоронці привели її до нового чергового офіцера на його вимогу. Він сказав їй, що «умови в камерах можуть бути дуже різними», що вона сприйняла як погрозу насильства. Потім він зґвалтував її. Відтоді він майже щотижня викликав її до свого кабінету і змушував до орального сексу. Вона нікому не скаржилася, боячись помсти. Кілька місяців по тому її звільнили.

843. УВКПЛ повідомило, що 26 серпня 2016 року двоє озброєних чоловіків у військовій формі затримали чоловіка поблизу міста Ровенки, яке контролюється «ЛНР». Його доставили на гірничий об'єкт, де йому не давали води та їжі і не дозволяли користуватися туалетом. Кілька днів по тому його доставили до будівлі «Міністерства державної безпеки» в Луганську, де він провів кілька тижнів у одиночній камері, в якій цілодобово горіло світло. Його штовхали зі сходів, кидали на стіну і змушували надягати на голову поліетиленовий пакет, коли виводили з камери. Співробітники «Міністерства державної безпеки» погрожували йому та його родині подальшим насильством, якщо він не зізнається у підготовці терористичного акту. Під час допитів чоловіки били його по обличчю та ногах, вибили з-під нього стілець, кинувши його на підлогу. 2 вересня 2016 року співробітники «Міністерства державної безпеки» наділи йому на голову поліетиленовий пакет і вивезли через кордон до Російської Федерації, де передали його ФСБ. З 23 по 27 вересня його допитували в Морозовську співробітники ФСБ, які катували і жорстоко побили його, застосовуючи електрошок, через що він кілька разів втрачав свідомість. 27 вересня він погодився зізнатися в підготовці терористичного акту, після чого його утримували в СІЗО в Ростові-на-Дону та Самарі в Російській Федерації.

853. У своїй доповіді за лютий 2017 року про сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, УВКПЛ зазначило, що в ряді випадків, задокументованих ним, жертви повідомили, що вижили та уникли спроб зґвалтування в основному завдяки раптовим обставинам, що не залежали від них. Вона зазначила: «Хоча це могло бути так, це також

може свідчити про те, що вони не бажали надавати детальні свідчення про те, що сталося, через стигматизацію, сором, приниження, травму та страх можливих репресій». Вона пояснила, що, як підкреслено в Посібнику УВКПЛ з ефективного розслідування та документування випадків катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, поводження та покарання (*Стамбульський протокол*), сексуальні катування часто змушують тих, хто їх пережив, відчувати себе назавжди стигматизованими та заплямованими в своїй моральній, релігійній, соціальній або психологічній цілісності.

854. У своєму звіті за період з 16 лютого по 15 травня 2017 року УВКПЛ заявило, що отримало інформацію про випадок двох мешканців Горлівки, які зникли безвісти в жовтні 2016 року. За повідомленнями, їхні тіла були знайдені 20 березня 2017 року, поховані в Горлівці. Вони, як стверджується, були застрелені членами збройних угруповань у жовтні 2016 року. УВКПЛ також продовжувало отримувати свідчення про осіб, незаконно або довільно позбавлених волі на території, контрольованій збройними угрупованнями, що, на його думку, свідчить про «*продовження таких практик*». Вона продовжувала документувати випадки катувань у «ДНР» та «ЛНР», зазначаючи, що «через обмежений доступ до місць позбавлення волі УВКПЛ часто може задокументувати такі випадки лише після звільнення осіб, коли вони переїжджають на територію, контрольовану урядом, і можуть більш вільно розповісти про свої переживання».

864. У період з 16 лютого по 15 травня 2018 року Моніторингова місія ООН з прав людини в Україні задокументувала 93 випадки, що включали 149 достовірних заяв про довільне затримання, катування, жорстоке поводження, сексуальне насильство та/або погрози фізичній недоторканності, скоєні по обидва боки лінії зіткнення. У 15 з цих випадків інциденти сталися упродовж звітного періоду, і відповідальність за них несуть збройні угруповання. УВКПЛ також повідомило про інформацію, надану колишніми затриманими, які були звільнені 27 грудня 2017 року, яка, за його словами, свідчить про те, що особи, які утримуються в місцях позбавлення волі «ДНР» і «ЛНР», часто піддаються катуванням і жорстокому поводженню.

865. У період з 16 лютого по 15 травня 2018 року УВКПЛ повідомило про випадки 11 жертв, які були затримані під час спроби перетнути лінію зіткнення, та 3 осіб, затриманих у 2018 році в своїх будинках або поблизу місця роботи, про місцезнаходження яких їхні родини не змогли отримати інформацію. УВКПЛ також задокументувало чотири випадки затримання цивільних осіб після висловлення ними проукраїнських поглядів або критичних зауважень на адресу влади.

866. УВКПЛ заявило, що залишається стурбованим щодо «превентивного арешту», запровадженого в «ЛНР» у лютому 2018 року, який дозволяє затримувати особу на строк до 60 днів без доступу до адвоката або родичів. У період з 16 травня по 15 серпня 2018 року ОКПЛ ООН отримало інформацію про двох осіб, яких було затримано на тридцять і шістьдесят чотири дні відповідно за «попереднім арештом» «Міністерством внутрішніх справ» та «Міністерством безпеки». Одного чоловіка було затримано «Міністерством безпеки» 28 березня 2018 року під час перетину контрольно-пропускного пункту «Станиця Луганська». Його мати дізналася про те, що її сина помістили під *«попередній арешт»*, лише 19 квітня 2018 року. За повідомленнями, чоловіка жорстоко побили. Побиття припинилося, коли він, не витримавши катувань, *«погодився»* з обвинуваченнями. Його звільнили після 64 днів утримання під вартою.

867. УВКПЛ задокументувало кілька випадків, коли особи були безпідставно заарештовані «міністерством безпеки» «ДНР» і утримувалися в ізоляторі «Ізоляція» в умовах *«адміністративного арешту»*, під час якого вони зазнали катувань. На підставі інтерв'ю УВКПЛ змогло підтвердити, що в першій половині 2018 року в «Ізоляції» утримувалося щонайменше сорок осіб. Свідок, затриманий 7 квітня 2018 року «ДНР» і з 17 квітня 2018 року утримуваний в «Ізоляції», заявив, що його та інших ув'язнених примушували до примусової праці в тюрмі та на базі російської армії, а також на будівельних майданчиках для військових маневрів.

868. З червня 2018 року УВКПЛ повідомило, що його діяльність у «ДНР» та «ЛНР» була суттєво обмежена, незважаючи на триваючі обговорення під час регулярних зустрічей з представниками обох самопроголошених «республік». УВКПЛ продовжувало документувати порушення прав людини на основі інтерв'ю з особами, звільненими з-під варти.

869. За період з 16 серпня по 15 листопада 2018 року УВКПЛ задокументувало 25 порушень прав людини, пов'язаних із незаконним або довільним затриманням, катуваннями, жорстоким поводженням, сексуальним насильством та/або погрозами фізичної недоторканності, що можна приписати збройним угрупованням. Шість порушень, що зачепили двох жертв, сталися упродовж звітного періоду і були вчинені збройними угрупованнями. УВКПЛ заявило, що *«залишається стурбованим тим, що на території, контрольованій «Донецькою народною республікою» та «Луганською народною республікою», поширена практика 30-денного «превентивного арешту» та «адміністративного арешту», що є довільним утриманням під вартою без зв'язку із зовнішнім світом»*. Вона має інформацію про щонайменше чотири випадки *«превентивного арешту»*, що сталися на території, контрольованій «ЛНР», та щонайменше один випадок нібито довільного арешту, що стався на території, контрольованій «ДНР»,

упродовж звітнього періоду. Вона згадала випадок чоловіка, затриманого в серпні 2018 року на контрольно-пропускному пункті «Міністерством безпеки ЛНР» за підозрою в контрабанді наркотиків, оскільки він перевозив наркотики для замісної підтримуючої терапії, яку він отримував у лікарні. Його утримували в ізоляції в будівлі «Міністерства безпеки» в Луганську упродовж майже двох місяців, після чого його затримання було офіційно оформлено «заходом примусу» у вигляді взяття під варту, застосованим «судом». Станом на листопад 2018 року він залишався під вартою.

870. За інформацією УВКПЛ, 17 грудня 2018 року «Міністерством державної безпеки» «ДНР» затримано чоловіка на прикордонному пункті пропуску «Успенська» з Російською Федерацією на території, контрольованій «ДНР». Його утримували в ізоляції упродовж 60 днів. Під час ув'язнення його катували, зокрема застосовували електрошок, доки він не зізнався у співпраці з СБУ. 18 лютого 2019 року співробітники «Міністерства державної безпеки» доставили цього чоловіка до пункту пропуску на кордоні з Російською Федерацією, де його змусили перейти кордон і де його одразу затримала ФСБ.

871. У період з 16 листопада 2018 року по 15 лютого 2019 року УВКПЛ задокументувало щонайменше 154 порушення прав людини, пов'язані з незаконним або довільним затриманням, катуванням, жорстоким поводженням та/або погрозами фізичної недоторканності, що можна приписати «ДНР» та «ЛНР», багато з яких відбулися упродовж звітнього періоду (§44, B665). Вона повторила свою *«серйозну стурбованість»* щодо поводження з затриманими та умов утримання з огляду на відсутність доступу до місць позбавлення волі, зазначивши, що «інформація з перших рук від ув'язнених до конфлікту, яких перевели для відбування покарання на підконтрольну уряду територію, підтверджує занепокоєння УВКПЛ». Він також зазначив, що в «ДНР» і «ЛНР» особи продовжують піддаватися *«адміністративному арешту»* і *«превентивному арешту»*, що є *«довільним утриманням під вартою без зв'язку із зовнішнім світом і може становити насильницьке зникнення»*. УВКПЛ задокументувало деякі такі випадки. Крім того, під час інтерв'ю з ув'язненими, переведеними на територію, контрольовану урядом, УВКПЛ отримало повідомлення про примусову працю в більшості виправних колоній «ЛНР». У виправній колонії № 36 у Суходільську ув'язнені повідомляли, що їх змушували працювати позмінно з 6:30 до 21:00, часто без вихідних і за мізерну винагороду або взагалі без неї. Тих, хто не хотів працювати, били і поміщали в ізолятор. У наступній доповіді УВКПЛ задокументувало повідомлення про примусову працю в ряді виправних колоній на території, контрольованій «ЛНР». У звіті за період з 16 травня по 15 серпня 2019 року йшлося про занепокоєння, висловлене під час інтерв'ю з в'язнями, переведеними з території, контрольованої сепаратистами, щодо того, що в колонії № 36 у Суходільську продовжують застосовувати примусову працю, а тих, хто відмовляється працювати, карають побиттям або одиночним ув'язненням.

872. За даними УВКПЛ, ув'язнені, переведені з «ДНР» та «ЛНР», повідомляли про погіршення умов утримання та поводження з ув'язненими після початку збройного конфлікту в 2014 році. Зокрема, вони повідомляли про недостатнє харчування та відсутність електроенергії під час відключень електропостачання у 2014-2015 роках, які тривали від кількох годин до кількох місяців, і про те, що ув'язнені були змушені спалювати меблі, щоб обігріти свої бараки. Вони повідомили УВКПЛ, що з 2016 року ситуація покращилася, але жорстоке поводження з боку тюремного персоналу, відсутність належної медичної допомоги, зокрема спеціалізованих лікарів, таких як гінекологи, та примусова праця залишаються проблемою. Ув'язнені також повідомляли про труднощі у підтримці контактів із родичами, які проживають на території, контрольованій урядом.

873. У період з 16 лютого по 15 травня 2019 року УВКПЛ продовжувало документувати випадки довільного затримання без зв'язку із зовнішнім світом, катувань та жорстокого поводження в «ДНР» та «ЛНР», хоча поширеність таких випадків залишалася значно нижчою, ніж у 2014, 2015 та 2016 роках. УВКПЛ задокументувало 54 порушення прав людини та зловживання, пов'язані з довільним затриманням, катуваннями, жорстоким поводженням та/або погрозами фізичній недоторканності, які сталися упродовж звітного періоду і були приписані або «ДНР», або «ЛНР».

874. За інформацією УВКПЛ, у лютому 2019 року мати нарешті дізналася, що її двоє синів, які зникли у 2018 році, були переведені до СІЗО м. Донецька та звинувачені у шпигунстві. У листопаді 2018 року два брати поїхали на територію, контрольовану «ДНР», щоб відвідати родичів, але після цього з ними зник зв'язок. У листопаді 2018 року та січні 2019 року їхня мати отримала відповіді від «міністерства безпеки» та «офісу омбудсмена» «ДНР», в яких зазначалося, що вони не мають інформації про місцезнаходження її синів, після чого в лютому 2019 року «генеральна прокуратура» підтвердила їхнє місцезнаходження. У лютому 2019 року на території, контрольованій «ЛНР», цивільний громадянин був затриманий на контрольно-пропускному пункті «Станція Луганська» «міністерством безпеки». «Міністерство безпеки» повідомило його матері, що вони не мають інформації про нього, і лише 19 березня 2019 року їй повідомили, що він був поміщений під «попередній арешт». У квітні 2019 року його було звільнено.

875. УВКПЛ повідомило, що в травні 2019 року на території, контрольованій «ЛНР», «поліція» затримала чоловіка. Коли його дружина попросила надати інформацію про його місцезнаходження, їй відповіли, що він був заарештований «ЛНР» і буде утримуватися без доступу до зовнішнього світу упродовж 30 днів. У липні 2019 року представник «поліції» повідомив дружині жертви, що він утримується в приміщенні поліцейського відділку, а наступного дня «суд» нібито офіційно затвердив його затримання.

876. Згідно з доповіддю УВКПЛ за період з 16 серпня по 15 листопада 2019 року, 22 травня 2019 року поблизу контрольно-пропускного пункту «Оленівка» озброєні угруповання затримали вісьмох військовослужбовців Збройних сил України. Один солдат, який, за повідомленнями, був засуджений «судом» «ДНР» і утримувався в Макіївській колонії № 97, був знайдений мертвим у своїй камері 14 жовтня 2019 року в обставинах, що свідчать про насильницьку смерть. Моніторингова місія ООН також задокументувала випадки свавільного затримання, катування та жорстокого поводження, що мали місце на території, контрольованій сепаратистами, та в Російській Федерації після переведення затриманих із самопроголошених «республік».

877. У своїй доповіді за період з 16 листопада 2019 року по 15 лютого 2020 року УВКПЛ заявило, що воно залишається «глибоко стурбованим» триваючими випадками свавільних затримань, катувань та жорстокого поводження з затриманими, пов'язаними з конфліктом, в «ДНР» та «ЛНР». Хоча окремі свідчення різнилися, УВКПЛ виявило та підтвердило «постійну практику довільного затримання, яке часто є примусовим зникненням, катування та жорстоке поводження з затриманими, пов'язаними з конфліктом, в обох самопроголошених «республіках». Катування та жорстоке поводження з затриманими були систематичними на початковому етапі утримання під вартою (який міг тривати до року), але ризик того, що затримані будуть піддані катуванням та жорстокому поводженню, значно зменшився після «зізнання» і особливо після завершення «досудового розслідування». Деякі затримані протягом тривалого часу не були поінформовані про причини їх затримання, а родичам затриманих не надавали жодної інформації про їх місцеперебування. Під час допитів застосовувалися погрози насильства або зґвалтування, а також удари по тілу та обличчю. На території, контрольованій «ЛНР» та «ДНР», затримували осіб за публікації, зокрема за інформацію, поширену в соціальних мережах. У «ЛНР» перелік адміністративних правопорушень було розширено, включивши поширення, у тому числі в Інтернеті, інформації, що ображає гідність людини, суспільної моралі та явно виявляє неповагу до влади.

878. 52 з 56 осіб, звільнених «ДНР» і «ЛНР» та опитаних УВКПЛ, повідомили про те, що вони зазнали катувань та/або жорстокого поводження. Більшість опитаних осіб пояснили УВКПЛ, що їх затримали озброєні чоловіки без знаків розрізнення та в балаклавах, які не представилися. У більшості випадків затриманим не повідомили причину затримання. Під час затримання або під час транспортування до першого місця утримання багатьох затриманих засліпили та/або наділи наручники. Деяких били або погрожували насильством. Першим місцем утримання зазвичай були приміщення «Міністерства державної безпеки» (у Донецьку або Луганську) або слідчого ізолятора «Ізоляція» (у Донецьку). Більшість затриманих спочатку були затримані за «адміністративним

арештом» (у «ДНР») або *«превентивним арештом»* (у «ЛНР») і утримувалися в ізоляції без доступу до адвоката. Допити проводилися або в «міністерстві державної безпеки», або в слідчому ізоляторі «Ізоляція» в Донецьку, або в «міністерстві державної безпеки» в Луганську особами, які представилися *«співробітниками»* цього *«міністерства»* або не представилися взагалі. Деякі затримані вважали, що в допитах брали участь російські *«співробітники ФСБ»*, а деякі сприймали їх як осіб, що займають керівні посади. Частота, інтенсивність та тривалість катувань і жорстокого поводження значно різнилися, проте зазвичай вони тривали доти, доки затриманий не погоджувався зізнатися (усно, письмово або на відео) або надати інформацію. Методи катування та жорстокого поводження включали побиття, електрошок, удушення (*«мокре»* та *«сухе»*), сексуальне насильство, катування в нелюдських позах, видалення частин тіла (нігтів та зубів), позбавлення води, їжі, сну та доступу до туалету, інсценування страти, погрози насильством або смертю та погрози заподіяти шкоду родині. Катування та/або жорстоке поводження, у тому числі в деяких випадках сексуальне насильство, застосовувалися переважно під час допитів з метою отримання зізнань або інформації, у більшості випадків про роботу на СБУ. Свідчення звільнених затриманих вказували на те, що катування і жорстоке поводження також застосовувалися, у тому числі персоналом деяких місць утримання під вартою, з каральною метою, а також для приниження та залякування. УВКПЛ зафіксувало систематичні випадки катувань і жорстокого поводження, які часто посилювалися нелюдськими умовами утримання, зокрема в слідчому ізоляторі «Ізоляція».

879. УВКПЛ повідомило, що 16 січня 2020 року співробітник «міністерства державної безпеки» затримав жінку в «Станиці Луганській». Її з мішком на голові доставили до приміщення «міністерства державної безпеки» в Луганську, де вона провела ніч прикутою наручниками до стільця. Її викрадачі погрожували завдати шкоди її родині, допитували її про нібито співпрацю з СБУ та піддали тесту на поліграфі. 21 січня 2020 року, після підписання документів, в яких вона визнала ризики шпигунства на користь «ЛНР», її було звільнено.

880. У своїй доповіді за період з 16 лютого по 31 липня 2020 року УВКПЛ зазначило, що довільне затримання, катування і жорстоке поводження залишаються системною проблемою в «ДНР» та «ЛНР», з огляду на поширені та достовірні повідомлення про катування та жорстоке поводження в ряді установ, а також про умови утримання, що не відповідають міжнародним стандартам. УВКПЛ опитало 8 затриманих, звільнених «ДНР» і «ЛНР», і повідомило, що їхні свідчення підтверджують факти довільного затримання без зв'язку із зовнішнім світом, а також катування і жорстокого поводження з затриманими, пов'язаними з конфліктом, які були раніше виявлені УВКПЛ. Сім з опитаних повідомили УВКПЛ, що вони зазнали катувань або жорстокого поводження, які мали місце з 2015 по 2018 рік у самопроголошених «республіках». Методи катування та жорстокого поводження

включали побиття різних частин тіла, удушення, електрошок, сексуальне насильство, включаючи удари та електрошок по геніталіях, катування через утримання в певній позі, тривале утримання в одиночній камері, позбавлення води, їжі, сну та доступу до туалету, а також погрози фізичного насильства затриманим та їхнім сім'ям. У доповіді наводяться конкретні приклади такого поводження.

881. У доповіді, що охоплює перші шість років конфлікту, УВКПЛ висловило занепокоєння з приводу практики «адміністративного затримання» поза межами кримінального права, «широко застосовуваної шляхом використання «адміністративного арешту» на території, контрольованій «Донецькою народною республікою», та «попереднього затримання» на території, контрольованій «Луганською народною республікою». У доповіді пояснювалося, що на території, контрольованій «ДНР», практика «адміністративного арешту» застосовувалася відповідно до «указу» «Ради міністрів ДНР» від 28 серпня 2014 року. Цей «указ» був скасований після прийняття «Кримінально-процесуального кодексу» в серпні 2018 року на тій підставі, що він суперечив «конституції» «республіки». Однак, як пояснило УВКПЛ, слідчі органи «ДНР» продовжували застосовувати «адміністративний арешт» відповідно до іншого «розпорядження» «Ради міністрів ДНР», яке не було офіційно опубліковано. «Превентивний арешт» в «ЛНР» був введений поправками до «воєнного стану» від 2 лютого 2018 року. Однак УВКПЛ задокументувало випадки, коли до прийняття цих поправок в «ЛНР» застосовувалося довільне затримання з підстав, схожих на адміністративне затримання. УВКПЛ вважало, що така практика суперечить вимогам щодо адміністративного затримання, викладеним у міжнародному праві з прав людини та міжнародному гуманітарному праві, зокрема щодо незалежного та неупередженого перегляду, і становить порушення права на свободу та право на справедливий суд.

882. У звіті наведено детальну інформацію про процедури адміністративного затримання. Як у «ДНР», так і в «ЛНР» адміністративне затримання могло бути односторонньо призначене «слідчим» або «прокурором». Воно дозволяло затримувати осіб на строк до тридцяти днів, упродовж якого затриманий не мав права на зустріч із суддею, а суди не здійснювали судового контролю за затриманням. Дослідження УВКПЛ показали, що затримані рідко повідомлялися про те, що вони перебувають під адміністративним затриманням. Крім того, висновки УВКПЛ щодо «ДНР» свідчать, що «адміністративний арешт» часто, іноді неодноразово, застосовувався знову на нових підставах після закінчення перших тридцяти днів.

883. УВКПЛ також зазначило, що як у «ДНР», так і в «ЛНР» осіб могли утримувати під «адміністративним арештом» для перевірки їхньої причетності до злочинів проти національної безпеки. Моніторинг УВКПЛ виявив, що адміністративний арешт широко застосовувався як заміна досудового ув'язнення в кримінальному провадженні. Під час

адміністративного арешту слідчі органи проводили розслідування щодо затриманих без офіційного порушення кримінальної справи. Вони збирали докази та свідчення, в тому числі від затриманих, які в кінцевому підсумку використовувалися для пред'явлення обвинувачення затриманим. УВКПЛ зазначило, що міжнародні стандарти в галузі прав людини забороняють застосування адміністративного затримання замість досудового ув'язнення в рамках системи кримінального правосуддя, оскільки це порушує право на справедливий суд. Крім того, особи, які перебували під адміністративним затриманням, утримувалися в ізоляції. У більшості випадків родичам не надавали інформації про затримання упродовж початкового періоду.

884. У своїй доповіді за 2020 рік УВКПЛ також висловило занепокоєння тим, що з моменту прийняття «Кримінально-процесуального кодексу ДНР» 24 серпня 2018 року «прокурори» можуть призначати попереднє ув'язнення без судового рішення або судового контролю. За словами УВКПЛ, це є порушенням права заарештованих осіб на доставку до судового органу і становить довільне затримання.

885. З 1 серпня по 31 жовтня 2020 року *the HRMMU* задокументувала ще шість випадків довільного затримання, жорстокого поводження та катування, які сталися в період з 2019 по 2020 рік з боку «міністерства безпеки» або «міністерства внутрішніх справ» самопроголошених «республік». Не всім особам було пояснено причину арешту, і ніхто не надав членам сімей жертв інформацію про їх місцезнаходження, іноді упродовж місяців. З 1 серпня 2020 року по 31 січня 2021 року УВКПЛ задокументувало дванадцять випадків довільного затримання, пов'язаних з конфліктом, які були здійснені на території, контрольованій «ДНР», переважно «міністерством державної безпеки», та вісім випадків довільного затримання без зв'язку із зовнішнім світом, що відбулися в «ЛНР» і були здійснені «міністерством державної безпеки» або «поліцією», включаючи «шокуючі свідчення про катування та жорстоке поводження» в центрі утримання «Ізоляція».

886. 15 січня 2021 року «Міністерство внутрішніх справ ДНР» повідомило, що з початку 2020 року було затримано та доставлено до поліції понад 350 осіб, підозрюваних у скоєнні злочинів. За порушення комендантської години у 2020 році поліція затримала понад 3 900 осіб, яких доставили до «поліцейських відділків». Посилаючись на цю заяву, УВКПЛ заявило, що має підстави вважати, що затримані особи були під загрозою жорстокого поводження, а також інших порушень їхніх прав.

887. З 1 лютого по 31 липня 2021 року УВКПЛ задокументувало 13 випадків довільного затримання, пов'язаних з конфліктом, у «ДНР» та «ЛНР»: 1 випадок з 2014 року, 1 випадок з 2017 року, 6 випадків з 2020 року та 5 випадків з лютого по липень 2021 року. У квітні 2021 року жінка була довільно затримана співробітниками «міністерства безпеки» і

утримувалася в ізоляції в тимчасовому місці утримання в Шахтарську. У травні 2021 року їй повідомили, що їй буде заборонено в'їжджати на територію «ДНР» упродовж п'яти років, а коли вона попросила надати їй письмове рішення, співробітник «міністерства безпеки» відповів, що вона нічого не отримає, оскільки не має жодних прав. У травні 2021 року вагітна жінка була безпідставно затримана співробітниками «міністерства безпеки» «ДНР» на прикордонному переході, де її утримували упродовж чотирьох годин, після чого доставили до приміщення «міністерства безпеки» в Донецьку. Її звинуватили у шпигунстві та перевели до тимчасового місця утримання під вартою, а в червні 2021 року – до СІЗО в Донецьку, де вона продовжує утримуватися.

888. У своїй тематичній доповіді від 2 липня 2021 року *«Довільне затримання, катування та жорстоке поводження в умовах збройного конфлікту на сході України, 2014–2021 року»* УВКПЛ оцінило загальну кількість затримань, пов'язаних з конфліктом, зроблених збройними угрупованнями в Україні з квітня 2014 року по квітень 2021 року, у 4300 – 4700 осіб, здебільшого осіб, які не брали участі в бойових діях, та цивільних осіб, звинувачених у підтримці уряду України. Станом на квітень 2021 року, за оцінками, 300 - 400 осіб залишалися під вартою, а 200 - 300 осіб було вбито або померли під час ув'язнення. З 532 випадків, задокументованих УВКПЛ, переважна більшість становили випадки довільного затримання, які залишалися *«щоденним явищем»* на території «ДНР» та «ЛНР». У 2014–2015 роках збройні угруповання використовували понад 50 імпровізованих місць ув'язнення для утримання затриманих, після чого ця практика була припинена, а затриманих почали утримувати в спеціально призначених місцях. У деяких з цих місць, таких як «міністерства безпеки» в Донецьку та Луганську та слідчий ізолятор *«Ізоляція»*, *«систематично»* застосовувалися катування та жорстоке поводження. 82,2% осіб, затриманих «ДНР», і 85,7% осіб, затриманих «ЛНР», у 2014–2015 роках зазнали катувань і жорстокого поводження, зокрема у жахливих умовах утримання в часто імпровізованих місцях утримання, таких як підвали, гаражі, транспортні засоби та відкриті ями. УВКПЛ ООН оцінило, що в 2014–2021 роках 2500 затриманих у зв'язку з конфліктом зазнали катувань і жорстокого поводження. У доповіді встановлено, що після 2016 року катування та жорстоке поводження стали менш поширеними. Незважаючи на це, катування та жорстоке поводження продовжували мати місце і систематично застосовувалися в деяких місцях утримання під вартою на території, контрольованій «ДНР» та «ЛНР». Катування та жорстоке поводження, включаючи сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, застосовувалися для отримання зізнань або інформації, або для примусу затриманих до співпраці, а також з каральною метою, для приниження та залякування, а також для вимагання грошей та майна. Основними винуватцями довільних затримань, катувань та жорстокого поводження на початкових етапах конфлікту були різні збройні угруповання, а пізніше – члени «міністерств державної безпеки». Методи катувань і жорстокого поводження включали побиття, «сухе» і «мокре» удушення, ураження електричним струмом, сексуальне

насильство над чоловіками і жінками (таке як зґвалтування, примусова оголення і насильство над геніталіями), катування в різних положеннях, позбавлення води, їжі, сну або туалету, ізоляція, імітація страти, тривале використання нарушників, надягання капюшонів і погрози смертю або подальшими катуваннями чи сексуальним насильством, або заподіянням шкоди членам сім'ї. У доповіді наголошується на переважній безкарності винних через відсутність ефективних розслідувань заяв про довільне затримання, катування та жорстоке поводження, включаючи сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом.

895. У випадках, розслідуваних Комісією з розслідування, кілька елементів, часто в поєднанні, вказували на те, що жертви були страчені. Спільним елементом було те, що жертви востаннє бачили під вартою або в присутності російських збройних сил. Тіла жертв були ексгумовані з окремих або масових могил або вилучені з будинків або підвалів, які займали російські збройні сили. Тіла деяких жертв були знайдені зі зв'язаними за спиною руками, що є явною ознакою того, що жертва перебувала під вартою і не становила загрози на момент смерті. Розслідування Комісії з розслідування також показало, що причина смерті жертв відповідала методам, які зазвичай застосовуються під час страт: вогнепальні поранення голови, тупі травми або перерізані горла. У деяких випадках на тілах також були виявлені сліди катувань, такі як синці, рани та переломи. Хоча позасудові страти в основному здійснювалися після незаконного затримання, Комісія з розслідування також задокументувала випадки, коли жертв страчували в громадських місцях.

896. Як конкретні приклади, Комісія з розслідування навела у своєму звіті наступні факти:

«66. ... Комісія опитала місцевого чиновника, який був одним з перших, хто прибув на місце події після виведення російських збройних сил з Бучі, Київської області. Він розповів Комісії, що бачив вісім трупів у дворі будинку, де солдати облаштували свою базу. Деякі з них мали руки зв'язані за спиною і сліди катування. Він також побачив понад 10 трупів цивільних осіб, що лежали на вулиці. В іншому випадку в підвалі було знайдено п'ять трупів із руками за спиною і вогнепальними пораненнями. Жінка підтвердила, що серед п'яти трупів був її дорослий син.

67. Судові страти відбувалися в багатьох інших населених пунктах. Комісія розслідує достовірні заяви про подібні страти в 16 інших містах і селищах, в яких загинули 49 осіб. Більшість із них – чоловіки бойового віку, але серед них є дві жінки та 14-річний хлопчик. Ці випадки зареєстровані в усіх чотирьох областях, на які спочатку зосередила свою увагу Комісія, що свідчить про широкий географічний характер цих подій.

...

70. ... У випадку, задокументованому в селі Вишневе Чернігівської області, яке було окуповане російськими збройними силами з 28 лютого по 4 квітня 2022 року, свідки повідомили, що 18 березня 2022 року, під час пошуків осіб, які напали на один із їхніх конвоїв, російські збройні сили заарештували трьох дорослих братів. Вони зв'язали жертвам руки за спиною, зав'язали їм очі та упродовж трьох днів жорстоко били, після чого застрелили й поховали в неглибокій могилі. Двоє братів загинули, третій був поранений, але вижив.

...

72. ... Свідки детально розповіли, як 27 лютого 2022 року, в день, коли російські збройні сили взяли під контроль село Старий Биків у Чернігівській області, вони затримали кількох місцевих жителів, які шукали осіб, що керували дроном, який вбив одного з їхніх солдатів. Злочинці відвезли чоловіків на свою базу. Родичі чули крики і постріли з місця, де солдати утримували жертв. Наступного дня вони побачили тіла шести чоловіків, що лежали на вулиці, де стався інцидент, але не мали доступу до місця події аж до дев'ятого дня, коли російські збройні сили нарешті дозволили їм забрати тіла. Тіла мали численні вогнепальні поранення, ножові поранення і зламані ребра, а в одного було перерізане горло.

73. ... У селі Веселе Харківської області двоє свідків повідомили, що солдати російських збройних сил побили і застрелили людину, яку витягли з автобуса, що перевозив людей до Російської Федерації. Після втрати злочинці сказали іншим пасажиром, що жертву застрелили за те, що він передавав інформацію українським збройним силам.

897. Комісія з розслідування також детально описала численні випадки, коли російські збройні сили стріляли по цивільних особах, які намагалися втекти в безпечне місце та дістати їжу або інші предмети першої необхідності, що призвело до загибелі або поранення жертв. У задокументованих випадках жертви були одягнені в цивільний одяг, їхали на цивільних автомобілях і не були озброєні. Більшість інцидентів сталися вдень, що означало, що їхній цивільний вигляд мав бути очевидним для нападників. Декілька нападів сталися, коли цивільні особи натрапили на російські військові конвої, що рухалися. Солдати стріляли в цивільних осіб з автоматів або, в деяких випадках, з зброї, встановленої на транспортних засобах. Комісія з розслідування зазначила:

«58. Кілька інцидентів сталося вздовж шосе E40 у Київській області, також відомого як *Житомирське шосе*, оскільки російські збройні сили встановили контроль над його ділянками наприкінці лютого та в березні 2022 року. 28 лютого 2022 року, близько полудня, солдати у військовому конвої на шосе відкрили вогонь по чотирьох цивільних осіб, які намагалися втекти через поля. Одна жінка була поранена в ногу. 1 березня 2022 року, приблизно о 10-й ранку, солдати відкрили вогонь по цивільному автомобілю поблизу села

Копилів. Подружжя, обом за шістдесят, вдалося втекти без поранень. 3 березня 2022 року, також приблизно о 10-й ранку, поблизу села Мотижин було скоєно напад на подружжя та їхніх двох дітей. Двоє дорослих загинули в результаті нападу. 9-річна дівчинка вижила, а її 15-річна сестра отримала поранення і досі вважається зниклою безвісти. Інші організації задокументували подібні випадки в тому ж районі, що свідчить про те, що ці випадки не були поодинокими.

59. Комісія отримала повідомлення про такі випадки в багатьох місцях у всіх чотирьох областях, охоплених цією доповіддю, що свідчить про *чітку закономірність*. Наприклад, 8 березня російський військовий конвой напав на цивільний автомобіль у селі Шевченкове Київської області, в результаті чого загинули двоє цивільних осіб, чоловік і жінка. 27 лютого військовий конвой відкрив вогонь по цивільному автомобілю поблизу села Вирівка Сумської області, в результаті чого загинув чоловік і був поранений його дорослий син. 27 березня в селі Степанки Харківської області військовослужбовці Збройних сил Росії нібито обстріляли два цивільні автомобілі, коли люди намагалися виїхати з села, в результаті чого загинули жінка і дівчинка. Один з автомобілів був позначений знаком «діти».

898. Згідно з доповіддю Комісії з розслідування від 16 березня 2023 року, зібрані нею докази свідчать про *поширену практику позасудових страт* у районах, які контролювали збройні сили Російської Федерації в сімнадцяти населених пунктах Чернігівської, Харківської, Київської та Сумської областей, причому найбільша кількість таких випадків зафіксована в Київській області, зокрема в місті Буча. Вона підтвердила страту 68 жертв, переважно упродовж перших кількох місяців збройного конфлікту.

Вона зазначила:

«54. У понад половині розслідуваних випадків страти свідки востаннє бачили жертв під вартою збройних сил Російської Федерації. У кількох випадках очевидці бачили, як збройні сили Російської Федерації здійснювали страти. Комісія дійшла висновку, що в цих випадках відповідальність несуть збройні сили Російської Федерації. В інших випадках тіла жертв були знайдені в місцях або поблизу місць, які збройні сили Російської Федерації використовували як бази. Комісія також дійшла висновку, що в цих випадках відповідальність, ймовірно, несуть збройні сили Російської Федерації.

55. Катування, допити або жорстоке поводження часто передували страті. Деякі жертви були знайдені зі зв'язаними руками або ногами. Згідно з медичними записами та фотографіями, найпоширенішим методом вбивства був постріл у голову з близької відстані.

910. Комісія з розслідування задокументувала численні випадки позбавлення волі. Наприкінці лютого та в березні 2022 року збройні сили Росії незаконно утримували велику кількість цивільних осіб у районах, які вони контролювали. Серед жертв були працівники місцевих органів влади, урядовці, ветерани Збройних сил України, волонтери, які евакуювали цивільних осіб, та цивільні особи, яких, як видається, заарештували випадково. Хоча більшість з них були молодими чоловіками або чоловіками середнього віку, серед ув'язнених були також жінки, діти та люди похилого віку. Російські збройні сили утримували людей в імпровізованих приміщеннях, облаштованих у зайнятих ними будівлях, таких як підвал школи, промисловий об'єкт, сільськогосподарський об'єкт, залізничний вокзал, аеропорт та різні житлові приміщення. Жертвам часто не повідомляли про причини їх затримання, і ці дії не були перевірені судовим органом.

911. Під час початкового періоду контролю збройних сил Російської Федерації над населеними пунктами України багато випадків незаконного ув'язнення було скоєно в ході обшуків будинків з метою виявлення прихильників збройних сил України або пошуку зброї. Коли органи влади Російської Федерації контролювали території упродовж тривалого часу, вони створили спеціальні місця ув'язнення, застосовували більш різноманітні методи катування та переслідували осіб, які відмовлялися співпрацювати. За словами жертв та свідків, до незаконного ув'язнення, катувань та сексуального та гендерного насильства було залучено широке коло осіб, зокрема співробітники ФСБ, Національної гвардії Російської Федерації та підпорядкованих їй підрозділів, а також озброєні угруповання «ДНР» та «ЛНР». Комісія з розслідування встановила місця утримання під вартою в Чернігівській, Донецькій, Харківській, Херсонській, Київській та Запорізькій областях України та в Російській Федерації, де органи влади Російської Федерації тривалий час утримували велику кількість осіб. Вона зосередила своє розслідування на чотирнадцяти таких місцях. Процесуальні вимоги щодо утримання під вартою не дотримувалися. У багатьох випадках утримання було продовжено, найдовше – на понад дев'ять місяців. Родичам не повідомляли про затримання, а причини утримання не були належним чином повідомлені.

912. Незаконне утримання починалося на *контрольно-пропускних пунктах* або *фільтраційних пунктах*, укомплектованих збройними силами Російської Федерації, або на вулиці. Влада Російської Федерації також затримувала людей під час обшуків у будинках або на їхніх робочих місцях.

913. Комісія з розслідування виявила систематичні випадки незаконного утримання під вартою в районах, контрольованих збройними силами Росії. Затримувалися широкі категорії осіб різного віку та професій, іноді групами. У розглянутих випадках законні підстави для утримання цивільних осіб під вартою часто були відсутні. У всіх випадках не

дотримувалися процедурні вимоги щодо затримання, що також робило затримання незаконними, а умови утримання були постійно нелюдськими. Комісія з розслідування зазначила, що багато людей все ще вважаються зниклими безвісти.

921. Комісія з розслідування встановила, що російські органи влади утримували тимчасовий пункт утримання під вартою на металургійному заводі «Аліанс-Сервіс», який часто називають «Вікналенд», у південній частині міста Димер Київської області, коли вони контролювали цю територію з 5 по 28 березня 2022 року. За словами колишніх ув'язнених, жінок і чоловіків, іноді понад сорок осіб одночасно, утримували в приміщенні площею близько 20 квадратних метрів, що робило його переповненим. Російська влада також створила тимчасовий слідчий ізолятор у занедбаній залізничній поліклініці, розташованій на вулиці Заводській, 35б, в Ізюмі, Харківська область. Комісія відвідала цей об'єкт і засвідчила нелюдські умови, жорстоке поводження та катування на основі свідчень 5 осіб, які утримувалися там до чотирнадцяти днів у червні-липні 2022 року. За словами колишніх ув'язнених, їх утримували в декількох гаражах площею близько 16 квадратних метрів, по 16 осіб в одному гаражі. Комісія з розслідування також встановила, що російська влада утримувала місце утримання під вартою в поліцейському відділку в Ізюмі. Вона задокументувала випадки утримання під вартою, що тривали від п'яти до п'ятдесяти днів. Російська влада також утримувала місце ув'язнення в поліцейському відділку в місті Балаклія, Харківська область. На основі свідчень 13 колишніх ув'язнених було задокументовано, що більшість ув'язнень там тривали близько двох тижнів, а один чоловік утримувався там упродовж 95 днів. Нарешті, російська влада утримувала місце ув'язнення в поліцейському відділку в місті Енергодар Запорізької області. Було опитано чотирьох ув'язнених, які утримувалися в цьому місці з березня по серпень 2022 року; тривалість їхнього ув'язнення становила від одного до п'ятдесяти трьох днів.

922. Комісія з розслідування встановила, що російські органи влади перевели та утримували затриманих з України в СІЗО-1 у місті Курськ у Російській Федерації. Цей заклад підпорядковувався Управлінню Федеральної служби виконання покарань Курської області. Комісія з розслідування задокументувала факти жорстокого поводження та катування в цій установі на підставі свідчень 11 колишніх ув'язнених, які утримувалися там у період з березня по жовтень 2022 року. Російська влада також перевезла та утримувала українських ув'язнених у СІЗО-2 у місті Новозибков у Російській Федерації. Ця установа підпорядковувалася Управлінню Федеральної служби виконання покарань Брянської області. Слідча комісія задокументувала факти жорстокого поводження та катування в цьому закладі на підставі свідчень 7 колишніх ув'язнених, які утримувалися там з березня по вересень 2022 року, упродовж періоду до сорока двох днів. Колишні ув'язнені заявили, що бачили в закладі кілька сотень ув'язнених з України, як чоловіків, так і жінок.

923. Слідча комісія виявила докази того, що російські органи влади направили спеціальні служби та силові структури з Російської Федерації до різних місць ув'язнення на підконтрольних їм територіях України. Під їхнім керівництвом працював персонал, набраний на місцях. Слідча комісія встановила, що ці служби та силові структури діяли скоординовано та за чітким розподілом обов'язків під час вчинення катувань.

924. Комісія з розслідування дійшла висновку, що катування були *систематичними*, виходячи з таких ознак:

По-перше, хоча незаконне утримання під вартою торкнулося *широких категорій осіб*, жертви катувань, як видається, були обрані навмисно: це були особи, підозрювані в обміні інформацією з українськими силами або підтримці військових дій України, а також особи, які мали родичів, пов'язаних з українськими силами.

По-друге, існувала *прихована мотивація* покарати, залякати, примусити або отримати інформацію від тих, кого вважали прихильниками українських збройних сил і влади. Винуватці також називали деяких із цих жертв «*нацистами*», «*фашистами*» або «*терористами*», тим самим надаючи додаткові приводи та мотивацію для катувань.

По-третє, і це найважливіше, у районах, що тривалий час перебували під контролем Росії, застосовувалися методи катувань, які вимагали попередньої підготовки або планування, такі як електрошок, зокрема метод так званого «*виклику Леніна*» (застосування електрошоку за допомогою військового польового телефону, підключеного до електропроводу, або за допомогою затискачів на ногах, пальцях або геніталіях чоловіків).

Інші загальні елементи стосувалися повторного застосування сексуального насильства як форми катування у всіх видах місць ув'язнення, що були обстежені, та загальної відсутності або відмови в наданні медичної допомоги в умовах, коли вчинялися катування.

Комісія з розслідування дійшла висновку, що на підставі сукупності цих елементів вона має достатньо доказів для того, щоб визначити, що російські органи влади діяли відповідно до скоординованої державної політики катування українських цивільних осіб та військовополонених.

925. Жертвами були жінки та чоловіки, цивільні особи та військовополонені; більшість з них були цивільними особами. Серед жертв катувань були місцеві чиновники, державні службовці, ветерани Збройних Сил України, співробітники органів правопорядку України, працівники Запорізької АЕС та волонтери, які евакуювали цивільних осіб.

926. Комісія з розслідування задокументувала випадки катувань у всіх дев'яти регіонах України, які перебували під контролем Росії, а також у семи регіонах і одній республіці Російської Федерації. Перелік місць ув'язнення, де Комісія з розслідування підтвердила застосування катувань, додано до звіту Комісії з розслідування за жовтень 2024 року. Катування застосовувалися переважно в умовах ув'язнення та у поєднанні з іншими злочинами та порушеннями прав людини, такими як незаконне позбавлення волі, умисні вбивства та сексуальне насильство. У розслідуваних випадках Комісія з розслідування встановила, що застосовані катування становили воєнні злочини та відповідні порушення прав людини. Особливо жорстоким було поводження з діючими та колишніми членами Збройних сил України, пов'язаними з ними особами та їхніми родичами.

927. Комісія з розслідування встановила, що російські органи влади в основному застосовували катування проти цивільних осіб та військовополонених під час ув'язнення, зокрема в імprovізованих приміщеннях на місцях військового розгортання, в захоплених будівлях, середніх за розміром місцях утримання під вартою в поліцейських дільницях або фільтраційних пунктах, а також у добре облаштованих офіційних виправних колоніях або слідчих ізоляторах. У жовтні 2024 року Комісія з розслідування опублікувала перелік 30 місць ув'язнення (з яких 21 розташовано на окупованій території України), де, за результатами розслідувань, проведених Комісією з розслідування з моменту її призначення, було підтверджено застосування катувань.

928. Колишні затримані пояснили, що в Україні катування застосовували російські збройні сили. У Російській Федерації катування застосовували члени спеціальних підрозділів Федеральної служби виконання покарань Російської Федерації та штатні співробітники цієї служби, яких називають в'язничними наглядачами. Жертви заявили, що допити проводили також члени ФСБ. За словами жертв та свідків, серед винних були члени ФСБ; збройні сили, а також Національна гвардія Російської Федерації та підпорядковані їй підрозділи; збройні угруповання, пов'язані з Російською Федерацією, з так званих «ДНР» та «ЛНР»; а також персонал «Групи Вагнера», на той час приватної військової компанії.

929. У більшості розслідуваних випадків російські збройні сили утримували великі групи українських військовополонених під час захоплення ними контролю над населеними пунктами в Україні. Вони переводили їх і утримували упродовж періоду від дев'яти до п'ятнадцяти з половиною місяців у семи різних місцях у Російській Федерації та в Україні. Колишні ув'язнені послідовно описували однакові жорстокі методи, що застосовувалися в цих установах, і в тій самій послідовності, спрямовані на залякування, зламвання, приниження, примус і покарання. Опитані особи заявили, що цивільні особи та військовополонені, як правило, зазнавали подібного поводження.

930. У свідченнях описується жорстока так звана «процедура прийому», яка застосовувалася до новоприбулих ув'язнених і включала методи, спрямовані на залякування та фізичний і психологічний тиск. Затриманих, як правило, швидко заводили в приміщення і змушували бігти коридором, уздовж якого стояли співробітники місць ув'язнення, або по двору, б'ючи їх. Деяких, якщо вони падали, били знову. Затриманих били по різних частинах тіла, іноді застосовуючи електрошок. Затриманим наказували роздягатися і залишатися голими упродовж часу, що перевищував можливі вимоги безпеки. Деякі з них вже отримали серйозні травми під час цього початкового процесу.

Жорстокі методи застосовувалися регулярно упродовж усього періоду утримання під вартою. Вони полягали переважно в побитті в коридорах або дворах приміщень, у душевих або під час регулярних обшуків камер. У багатьох випадках спеціальні підрозділи та звичайний персонал місць ув'язнення били затриманих, вишикувавши їх у коридорах у «позі розтягування», з розведеними ногами та руками. Деякі методи включали застосування сексуального насильства та електрошоку.

Персонал місць утримання під вартою встановив низку правил, таких як заборона сидіти або навіть притулятися до стіни упродовж тривалого часу, в деяких установах – також і вночі. Вони наказували затриманим присідати, іноді сотні разів на день, або залишатися в присіданні упродовж годин. Затриманих змушували ходити згорбленими, постійно опустивши голови, щоб не дивитися на персонал місця утримання.

За словами колишніх затриманих, персонал застосовував суворі колективні покарання до всіх затриманих з однієї камери в разі порушення правил і наказів, наприклад, якщо затриманий неправильно виконував вправи, впав або намагався сісти. Покарання часто полягало в побитті затриманих, вишикуваних у коридорі.

931. Допити супроводжувалися деякими з найбільш жорстоких випадків поводження, що були задокументовані, включаючи жорстокі побиття, сеанси електрошоку з використанням електрошокерів або дротів, прикріплених до різних частин тіла, іноді в поєднанні з водою для посилення ефекту, та опіки різних частин тіла. Окрім отримання інформації, допити мали на меті витягнути з ув'язнених або осіб, яких вони знали, неправдиві свідчення про причетність до злочинів, зокрема до вбивств цивільних осіб у Маріуполі. У більшості випадків допити були тривалими, іноді тривали кілька днів, і супроводжувалися катуваннями, жорстоким поводженням, погрозами, сексуальним та, в деяких випадках, гендерним насильством. Жертв часто доставляли до місць утримання під вартою або допиту, тримаючи їх з зв'язаними руками або в наручниках, з зв'язаними ногами та зав'язаними очима, а на голову надягали одяг або сумки. Колишні затримані повідомляли, що їх запитували про пересування, позиції та прихильників Збройних сил України, а також

про місцезнаходження підрозділів територіальної оборони та їх чисельність. Свідки розповідали, що під час допитів чули гучні та «нестерпні» крики своїх співув'язнених. Колишні ув'язнені повідомляли, що під час допитів і катувань російські збройні сили називали їх «фашистами», «нацистами», «худобою», «терористами» або «прихильниками терористів, які перешкоджають процесу визволення». Кілька разів утримуваних змушували вигукувати «слава Росії» та «слава Путіну». Одна жертва, яка перебувала в Оленівській колонії, повідомила, що злочинці проводили «сеанси денацифікації», під час яких змушували жертв лягати на землю, наступали їм на голови та ноги і били їх.

932. Методи катування та інших видів жорстокого поводження включали тривале побиття прикладами гвинтівок або кийками; електрошок; зґвалтування; погрози страти або інсценування страти; зв'язування рук або надягання наручників і зв'язування ніг; зав'язування очей тканиною, скотчем або мішками, надягання на голову; занурення голови жертви в бочку з водою, що називалося «утопленням»; нанесення порізів на різні частини тіла; тривале перебування на холоді; позбавлення ув'язнених сну. Ті, хто вижив, отримали короточасні та тривалі травми та поранення, такі як переломи кісток обличчя, ребер, колін і пальців, а також синці або травми, що призвели до втрати здатності ходити. У деяких випадках жорстоке поводження було настільки жорстоким, що призвело до смерті. У деяких випадках жорстоке поводження супроводжувалося стратою.

933. Комісія з розслідування також зібрала свідчення про акти, що становили сексуальне насильство як форму катування, вчинені в 41 місці ув'язнення різних типів у Російській Федерації та на територіях України, що перебувають під контролем Росії. Такі акти включали зґвалтування та спроби зґвалтування, іноді з використанням предметів, побиття, електрошок, опіки або інші пошкодження статевих органів, примусове роздягання, що виходило за межі можливих вимог безпеки, погрози сексуального каліцтва та кастрації, а також інтрузивні обшуки тіла.

Згідно зі свідченнями, у кожному з затриманих на даний момент місць ув'язнення, що утримуються російськими властями, винні застосовували принаймні один або декілька з вищезазначених методів.

Деякі форми сексуального насильства були поширеними в певних місцях ув'язнення. Жертвами стали чоловіки та жінки, цивільні особи та військовополонені. Хоча у своїх перших звітах Комісія з розслідування описала систематичне застосування сексуального насильства як форму катування російськими властями в місцях ув'язнення переважно проти чоловіків, додаткове розслідування випадків зґвалтування та примусового роздягання, що відбулися в березні, квітні та травні 2022 року, виявило подальші дії, спрямовані на приниження та деградацію жінок, які перебували в ув'язненні. Вчинені акти

були настільки жорстокими, що багато жертв потребували подальшого хірургічного втручання.

Більшість військовополонених, які були затримані російськими властями, повідомили про сексуальне насильство. Деякі жертви заявили, що насильники діяли так, ніби мали досвід у заподіянні страждань.

940. Комісія з розслідування встановила, що в місцях утримання під вартою, які утримуються російськими властями, затриманим, які були поранені або хворі, або які зазнали травм після катувань, загалом не надавалася медична допомога або вона відмовлялася. Згідно зі свідченнями, в деяких місцях утримання під вартою медичний персонал брав участь у жорсткому поводженні з затриманими або в недбалих діях. У рідкісних випадках, коли медична допомога надавалася, вона часто була недостатньою або невідповідною. Жертви та свідки повідомляли про погіршення стану здоров'я постраждалих, іноді з тяжкими ускладненнями, а навіть про смерть.

941. За межами місць утримання під вартою Комісія з розслідування задокументувала численні випадки жорсткого поводження та катувань перед стратою або смертю. Наприклад, у широко висвітленому випадку від 23 березня 2022 року голова села Мотижин у Київській області була затримана, а потім страчена разом із родиною. Свідок, який брав участь в ексгумації тіл, повідомив, що чоловік голови села мав зламані руки, а її дорослий син мав вогнепальне поранення в коліно.

942. Комісія з розслідування також задокументувала випадки, коли жертви піддавалися зґвалтуванню та сексуальному насильству, коли російські збройні сили вдиралися до їхніх будинків у районах, що перебували під їхнім контролем. Сексуальне насильство вчинялося під час обшуків будинків у пошуках осіб, які співпрацювали або симпатизували українській владі. Винуватцями були російські солдати, які під час одного або декількох перших обшуків будинків виявляли жінок, які перебували в уразливому становищі.

943. Комісія з розслідування встановила, що члени російських збройних сил, а також, в деяких випадках, члени «ДНР» і «ЛНР» вчиняли сексуальне насильство, включаючи зґвалтування, погрози зґвалтування, сексуальне рабство та примусове роздягання жінок, чоловіків і дівчат віком від 4 до понад 80 років на території України, що перебувала під їхнім контролем, а також на території Російської Федерації. Злочинці ґвалтували жінок і дівчат у їхніх домівках або викрадали їх і ґвалтували в незайнятих житлових приміщеннях. Згідно з повідомленнями, сексуальне насильство часто вчинялося під прицілом зброї, з особливою жорстокістю та супроводжувалося іншими актами катування, такими як побиття та задушення. Іноді злочинці погрожували вбити жертву або її родину, якщо вона чинитиме

опір. Дійсно, у ряді випадків злочинці катували або стратили чоловіків та інших родичів жертв. Члени родини, включаючи дітей, іноді були змушені дивитися, як злочинці ґвалтують їхніх близьких. Якщо вони не перебували в тій самій кімнаті, вони чули страждання жертв, не маючи можливості втрутитися.

951. Комісія з розслідування повідомила, що станом на 27 січня 2023 року до органів прокуратури України було передано 166 справ про сексуальне насильство, пов'язане з триваючим збройним конфліктом, 11 з яких стосувалися дітей-жертв. Деяких із підозрюваних було встановлено, і проти них було порушено кримінальні провадження. У своєму звіті за жовтень 2024 року Комісія з розслідування також зазначила, що українські органи влади порушили 872 розслідування щодо випадків катувань у контексті триваючого збройного конфлікту та винесли обвинувальні акти проти 125 осіб. Запит Комісії з розслідування до Російської Федерації про те, чи проводила вона розслідування щодо повідомлень про катування російськими органами влади громадян України як в Україні, так і в Російській Федерації, залишився без відповіді.

954. Насильницька смерть близького родича, а особливо знання про те, що їй передували катування або жорстоке поводження, глибоко вразила родини. Особи, з якими провела бесіди Комісія з розслідування, розповіли про свій біль, гнів і боротьбу за прийняття втрати. Одна жінка, чий чоловік зник під час окупації їхнього села російськими збройними силами і чиє спалене тіло згодом було знайдено в підвалі приватного будинку, сказала Комісії з розслідування: *«Я плачу щодня. У мене був чоловік, хороший чоловік, працьовитий, турботливий, чудовий батько і дідусь... Я втратила чоловіка, будинок і роботу. Як мені жити далі?»*.

957. У тому ж звіті УВКПЛ пояснило, що підтвердило низку скарг на катування та жорстоке поводження з затриманими з метою змусити їх зізнатися у співпраці з урядом України, а також надати інформацію російським збройним силам або співпрацювати з ними. Зокрема, жертви повідомляли, що їх тримали зв'язаними та з зав'язаними очима упродовж кількох днів; били та піддавали ударам; піддавали імітації страти; погрожували сексуальним насильством; поміщали в закриті металеві ящики; змушували співати або викрикувати славливі гасла; не давали їжі та води або давали їх у дуже малій кількості; утримували в переповнених приміщеннях без санітарних умов.

Під час роботи з великою кількістю цивільних осіб, тіла яких було знайдено в районах Києва, зокрема в Бучі, УВКПЛ зазначило, що тих, кого вважали прихильниками українських сил, іноді катували перед вбивством.

Наприкінці травня 2022 року УВКПЛ заявило, що йому відомо про 108 заяв про акти сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, щодо жінок, дівчат, чоловіків і хлопців, які, за повідомленнями, мали місце в Чернігівській, Дніпропетровській, Донецькій, Харківській, Київській, Херсонській, Луганській, Миколаївській, Вінницькій, Запорізькій та Житомирській областях України, а також у місці утримання під вартою в Російській Федерації.

Було 78 повідомлень про зґвалтування, у тому числі групові зґвалтування, 7 – про спроби зґвалтування, 15 – про примусове публічне роздягання та 8 – про інші форми сексуального насильства, такі як сексуальні катування, небажані сексуальні дотики та погрози сексуального насильства.

У переважній більшості цих випадків підозрювані були військовослужбовцями Збройних сил Росії та членами проросійських збройних угруповань.

З усіх отриманих заяв 59 стосувалися випадків, які нібито сталися в Київській області, де були дислоковані збройні сили Росії.

960. УВКПЛ також повідомило про отриману достовірну інформацію щодо смерті двох українських військовослужбовців в результаті катувань. За повідомленнями, перша жертва була побита і закатована електричним струмом членами російських збройних сил 9 травня 2022 року на аеродромі в Мелітополі. Двоє свідків розповіли УВКПЛ, що жертву привели до класу льотної школи з ознаками катувань і що він помер незабаром після цього. Друга жертва, за повідомленнями, отримала смертельні удари, коли охоронці били військовополонених після їхнього прибуття до виправної колонії у Волновасі поблизу Оленівки Донецької області 17 квітня 2022 року.

961. У звіті йдеться про 407 задокументованих випадків насильницьких зникнень (359 чоловіків, 47 жінок, 1 хлопчик) представників місцевої влади, журналістів, активістів громадянського суспільства та інших цивільних осіб, які можна приписати збройним силам Росії та пов'язаним з ними збройним угрупованням. Серед жертв 17 чоловіків та 1 жінка були зрештою знайдені мертвими.

962. У звіті наведено детальну інформацію про катування та жорстоке поводження з цивільними затриманими з боку російських сил безпеки та пов'язаних з ними збройних угруповань у більшості районів, що перебувають під контролем Росії. З 38 цивільних осіб, звільнених з-під варти (34 чоловіки, 4 жінки) та опитаних УВКПЛ, 33 повідомили про катування та жорстоке поводження під час ув'язнення з метою примусити їх зізнатися у співпраці з українськими збройними силами, змусити їх співпрацювати з російськими

збройними силами або пов'язаними з ними збройними угрупованнями, або просто залякати їх. У деяких випадках катування тривали кілька годин і спричинили тяжкі тілесні ушкодження. Жінки, з якими було проведено опитування, не повідомляли про конкретні форми катувань або жорстокого поводження, але згадували про погані умови утримання, зокрема переповнені камери та відсутність достатньої кількості їжі та води. УВКПЛ підтвердило випадок трьох цивільних чоловіків, яких було катувано, а потім вбито в березні 2022 року в селі Стоянка Київської області, яке контролюється російськими збройними силами. У звіті також задокументовано випадки двох чоловіків, яких було затримано в березні 2022 року і закатовано російськими збройними силами в Херсоні, а також катування і жорстоке поводження з групою з чотирьох цивільних осіб, серед яких було двоє священників, які зголосилися добровільно вивезти тіла українських солдатів, які, як вважається, були вбиті 25 лютого на острові Зміїний. УВКПЛ також навело детальну інформацію про 43 випадки сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, які були перевірені ним упродовж цього періоду. Тридцять із них були скоєні російськими збройними силами або правоохоронними органами.

963. Більшість випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, задокументованих УВКПЛ проти жінок і дівчат, сталися під час перебування російських збройних сил у житлових районах, поблизу їхніх військових позицій. У цих випадках жінки зазнали зґвалтувань, у тому числі групових, з боку членів російських збройних сил. Більшість випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, проти чоловіків сталися в умовах утримання під вартою російськими збройними силами. Побиття в області геніталій, електрошок геніталій, примусова оголення, необґрунтовані обшуки порожнин тіла та погрози зґвалтування затриманих та їхніх близьких застосовувалися як методи катування та жорстокого поводження з метою залякування, покарання або отримання зізнань. УВКПЛ також отримало низку повідомлень про сексуальне насильство та домагання щодо жінок на контрольно-пропускних пунктах під час фільтраційних заходів, організованих російськими збройними силами.

964. У звіті задокументовано 65 випадків примусового вербування російськими збройними угрупованнями упродовж звітнього періоду з 1 лютого по 31 липня 2022 року. Згідно з отриманою інформацією, чоловіків віком від 19 до 55 років, переважно студентів та працівників державного сектору, їхні роботодавці, військові «комісаріати» або адміністрації університетів вимагали з'явитися до визначених місць збору для призову. Відмова від призову призводила до кримінального переслідування.

968. УВКПЛ також задокументувало 214 випадків насильницьких зникнень та довільних затримань цивільних осіб на території України, яка була або залишалася окупованою Російською Федерацією. Російські збройні сили заарештовували жертв у їхніх домівках, на

робочих місцях, на вулицях або на контрольно-пропускних пунктах під час фільтраційних процесів. УВКПЛ задокументувало 10 випадків насильницьких зникнень та довільних затримань працівників ЗМІ та правозахисників на території, окупованій Російською Федерацією.

969. УВКПЛ опитало 89 осіб після їх звільнення з полону та отримало додаткову інформацію від родичів про поводження з ними під час ув'язнення. 91 % осіб повідомили про акти, що мають ознаки катувань та жорстокого поводження під час позбавлення волі. За повідомленнями, члени Збройних сил Росії та ФСБ катували або іншим чином жорстоко поводитися з жертвами, щоб змусити їх зізнатися в наданні допомоги Збройним силам України, змусити їх співпрацювати з окупаційною владою або залякати тих, хто має проукраїнські погляди. УВКПЛ також задокументувало випадок 27-річної медсестри, тіло якої з ознаками серйозного жорстокого поводження було виявлено у квітні 2022 року в Харківській області, а також про катування і жорстоке поводження з військовополоненими до або під час допитів так званими «прокурорами» збройних угруповань, пов'язаних з Росією, з метою примусити їх зізнатися, дати свідчення проти інших осіб або підписати протоколи допитів із заявами, яких вони не робили.

970. УВКПЛ також задокументувало 109 випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, вчиненого російськими збройними силами, «органами правопорядку» або працівниками «пенітенціарної служби» на окупованій Росією території України або в самій Російській Федерації. Більшість задокументованих випадків сталися в умовах позбавлення волі або в селах і громадах, які контролювалися російськими збройними силами. У більшості випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом, яке мало місце в умовах позбавлення волі, воно використовувалося як форма катування або жорстокого поводження. Воно полягало у зґвалтуванні, ураженні електричним струмом, спалюванні, зв'язуванні та побитті геніталій, примусі до оголення, примусі до споглядання або вчиненні сексуального насильства щодо іншої особи, необґрунтованих обшуках порожнин тіла або повного роздягання, гомофобних образах та погрозах сексуального насильства щодо жертв або їхніх близьких. Сексуальне насильство було спрямовано переважно проти чоловіків-військовополонених, але також проти затриманих цивільних чоловіків. Сексуальне насильство проти жінок у місцях позбавлення волі складалося переважно з необґрунтованих обшуків з повним роздяганням або погроз сексуального насильства. Документовані приклади, наведені у звіті, включали сексуальне насильство проти двох українських військовополонених у липні 2022 року в Оленівці та Донецьку відповідно з боку збройних угруповань, пов'язаних з Росією; повторне зґвалтування жінки кількома особами під час її утримання ФСБ у липні 2022 року, які також безуспішно намагалися змусити її повідомити їм місцеперебування її сина, співробітника СБУ; та зґвалтування жінки під прицілом зброї в Київській області в березні 2022 року.

972. У доповіді УВКПЛ, по-перше, розглянуто поводження з українськими військовополоненими під час їхнього захоплення та евакуації. УВКПЛ повідомило, що задокументувало випадки позасудових страт 14 українських військовополонених чоловіків незабаром після їхнього захоплення військовими Збройними Сил Росії та бойовиками «Групи «Вагнер»». Наприклад, на початку квітня в Маріуполі російські військовослужбовці катували, а потім стратили офіцера Національної гвардії України, який відмовився надати пароль до радіостанції, що використовувалася Збройними силами України. 26 червня члени «Групи «Вагнер»» захопили шістьох українських військовослужбовців і застрелили одного з полонених після того, як він заявив, що добровільно вступив до Збройних сил України після початку збройного нападу Росії на Україну. 11 вересня 2022 року близько 20 членів «Групи «Вагнер»» захопили двох поранених українських військовослужбовців на півдні Бахмута, Донецької області. Незабаром після цього один із найманців «Групи «Вагнер»» стратив одного з військовополонених, який стогнав від болю через поранення, вистріливши йому тричі в груди та один раз у голову. УВКПЛ також проаналізувало відео, яке 28 липня 2022 року широко поширювалося в соціальних мережах і на якому, як видається, член збройних сил Росії б'є ногою по голові чоловіка в формі Збройних Сил України, відрізає йому яєчка ножом і застрелює його. Хоча УВКПЛ не змогло встановити особу жертви, воно зазначило, що інцидент не виглядає інсценованим.

973. Згідно з інтерв'ю, проведеними з українськими військовополоненими, яких Росія звільнила з місць інтернування, 55 з них (52 чоловіки та три жінки) повідомили, що після захоплення вони зазнали катувань або жорстокого поводження, включаючи сексуальне насильство. Вони повідомили, що їх били кулаками, тактичними рукавичками з металевими накладками, прикладами гвинтівок, лопатами, кийками або палицями; завдавали ударів руками; штрикали ножами, піддавали інсценуванню страти з використанням вогнепальної зброї; піддавали електрошоку; душили; тримали в холоді без одягу і погрожували каліцтвом. Деякі з них втратили зуби або пальці, мали переломи ребер, пальців або носа, або страждали від болю упродовж тривалого часу. УВКПЛ задокументувало шість випадків катування українських військовополонених на Мелітопольському авіабазі, де дислокувалися російські збройні сили. Багато військовополонених також повідомили про погані та часто принизливі умови під час евакуації до транзитних таборів та постійних місць інтернування, зокрема про те, що їх завантажували в переповнені транспортні засоби, часто напівголими, з руками, зв'язаними за спиною, без доступу до їжі, води та туалетів.

974. Крім того, УВКПЛ визначило 48 місць інтернування, розташованих на окупованій Росією території України та в Російській Федерації. За свідченнями військовополонених, які перебували в цих місцях інтернування, УВКПЛ задокументувало систематичні випадки

катувань і жорстокого поводження, погані умови утримання та відсутність їжі, води та належної медичної допомоги.

975. Щодо умов утримання, 137 українських військовополонених (24 жінки та 113 чоловіків) повідомили про переповнені камери, відсутність ліжок, свіжого повітря та належних санітарних умов, а також про низькі температури на початку весни, восени та взимку в 18 місцях утримання. З 203 українських військовополонених, опитаних УВКПЛ, 157 військовополонених (139 чоловіків та 18 жінок) повідомили про погану якість їжі або її відсутність у 20 місцях ув'язнення. Військовополонені повідомили УВКПЛ, що їхня їжа була недоготованою, зіпсованою або містила пісок чи дрібне каміння. УВКПЛ також виявило, на основі 77 опитаних, чотири місця ув'язнення, де військовополонені страждали від нестачі або поганої якості води. Близько третини опитаних військовополонених скаржилися на відсутність медичної допомоги під час ув'язнення. Дев'ятнадцять військовополонених скаржилися, що їм не надавали медичну допомогу, незважаючи на прохання. Десять військовополонених повідомили, що охоронці били їх або інших військовополонених, коли вони просили медичної допомоги. УВКПЛ задокументувало смерть чотирьох поранених або хворих військовополонених через відсутність належної медичної допомоги. Більшість українських військовополонених, опитаних УВКПЛ, не були змушені виконувати роботу під час інтернування. Однак УВКПЛ задокументувало випадок, коли вісьмох військовополонених змушували завантажувати артилерійські боєприпаси в місті Алчевськ, що є порушенням норм міжнародного гуманітарного права щодо належного праці військовополонених. УВКПЛ також отримало повідомлення про те, що група українських військовополонених з виправної колонії поблизу Оленівки в травні та червні 2022 року змушували збирати та завантажувати трупи в Маріуполі.

976. Сто сімдесят три українські військовополонені (153 чоловіки та 20 жінок) піддавалися катуванням або іншим формам жорстокого поводження під час інтернування в Російській Федерації. З їхніх свідчень стало відомо про поширене застосування катувань або інших форм жорстокого поводження як з метою отримання військової інформації або свідчень для трибуналів на окупованій території, так і з метою залякування та приниження військовополонених. Найпоширенішими формами катувань або жорстокого поводження були побиття руками (зазвичай в тактичних рукавичках), кийками, дерев'яними молотками або іншими предметами, а також удари ногами по різних частинах тіла, зазвичай уникаючи голови та інших життєво важливих органів. Також застосовували електрошок, як за допомогою електрошокерів, так і військових телефонів ТА-57. Інші поширені форми катувань або жорстокого поводження, про які повідомили УВКПЛ, включали ножові поранення, задушення, удушення мішком, натискання, удари або наступання на поранені кінцівки, напади або погрози нападу собаками, погрози зброєю, імітація страти, вплив високих температур або поміщення у стресову позу, підвішування за руки або ноги,

обпалювання сигаретами або запальничками, виставлення на мороз, викручування або ламання суглобів або кісток, накладання джгутів для заподіяння болю, коли військовополонений боявся втрати кінцівки через порушення кровообігу, та погрози каліцтва шляхом притискання гострих предметів до частин тіла військовополонених.

УВКПЛ наведено 54 свідчення військовополонених про різні форми сексуального насильства, включаючи примусове роздягання, якому піддавалися українські військовополонені під час інтернування в Росії. У 27 випадках (щодо чоловіків) злочинці під час побиття або за допомогою електрошокера націлювалися на геніталії жертв або тягнули їх за мотузку, пов'язану навколо геніталій.

Сімнадцять військовополонених (11 чоловіків і 6 жінок) були піддані непотрібним і принизливим обшукам порожнин тіла.

Тридцять один військовополонений (18 чоловіків і 13 жінок) були погрожували зґвалтуванням або іншим сексуальним насильством в обставинах, які змушували їх вірити, що такі погрози будуть виконані.

Найпоширенішим методом катування було так зване «*прийняття*» або «*привітальне побиття*», якого зазнали 92 військовополонені після прибуття до місця інтернування. Воно полягало в тривалому побитті, погрозах, нападі собак, застосуванні електрошокера, роздяганні та примусі до виснажливих поз. УВКПЛ встановило, що співробітники Федеральної служби виконання покарань Росії систематично застосовували ці методи щодо військовополонених у слідчих ізоляторах в Російській Федерації.

Воно також задокументувало такі самі систематичні випадки жорстокого поводження в слідчому ізоляторі в Донецьку та 23 інших місцях на території України, окупованій Російською Федерацією. Хоча зловмисники зазвичай не націлювалися на життєво важливі органи, УВКПЛ задокументувало п'ять випадків у двох установах, де чоловіки-військовополонені загинули після катувань.

986. УВКПЛ повідомило, що 91 відсоток із 178 опитаних цивільних ув'язнених заявили про застосування до них катувань і жорстокого поводження. Вона висловила «серйозну стурбованість поширеною практикою катувань або жорстокого поводження з боку російських збройних сил, правоохоронних органів та пенітенціарної служби». За даними УВКПЛ, катування та жорстоке поводження, як видається, застосовувалися з метою примусити жертв зізнатися в наданні допомоги Збройним Силам України, змусити їх співпрацювати з окупаційною владою або залякати тих, хто має проукраїнські погляди. Методи включали побиття та порізи затриманих, вставляння гострих предметів під нігті,

удари кийками та прикладами гвинтівок, задушення, катування водою, ураження електричним струмом, тривале утримання в стресових позах, виставлення на мороз, позбавлення води та їжі, а також інсценування страт. УВКПЛ ООН також задокументувало 36 випадків сексуального насильства щодо 25 чоловіків та 11 жінок, скоєних «учасниками» Російської Федерації в контексті довільних затримань. Форми сексуального насильства включали зґвалтування, погрози зґвалтування жертв та їхніх близьких, електрошок на геніталії або соски, побиття геніталій, примусове роздягання та оголення, а також необґрунтовані обшуки з повним роздяганням. Щодо умов утримання, УВКПЛ зазначило, що затримані утримувалися в холодних і сильно переповнених приміщеннях без санітарних умов, води, їжі та медичної допомоги. Вони утримувалися в ізоляції. Невизначеність щодо місцезнаходження та долі затриманих посилила страждання членів їхніх сімей.

987. УВКПЛ також висловило серйозну стурбованість з приводу позасудового страти 77 цивільних осіб (72 чоловіки та 5 жінок) під час їхнього довільного утримання під вартою та смерті ще одного затриманого чоловіка в результаті катувань, нелюдських умов утримання та відмови в медичній допомозі.

988. Нарешті, УВКПЛ задокументувало випадки щонайменше 57 цивільних затриманих (48 чоловіків і 9 жінок), які, за повідомленнями, були звільнені під час обміну полоненими між РФ та Україною. УВКПЛ зазначило, що затримання цивільних осіб та надання їм статусу військовополонених виключно з метою обміну полоненими може бути прирівняне до захоплення заручників.

992. УВКПЛ задокументувало 6 випадків позасудових страт військовополонених, які сталися до 1 лютого 2023 року. Воно повідомило, що 9 березня 2022 року, після захоплення села Слобода в Чернігівській області, російські збройні сили захопили двох українських військовослужбовців, які переховувалися в цивільній будівлі. 31 березня 2022 року тіла двох військовослужбовців були знайдені з вогнепальними пораненнями. Пізніше, у вересні 2022 року, член озброєного угруповання, пов'язаного з Росією, застрелив українського військовополоненого, який отримав поранення ноги, наступивши на міну, коли його змушували виконувати небезпечну роботу поблизу лінії фронту. Інший український військовополонений був застрелений, коли відмовився виконувати ту саму небезпечну роботу. Обидва були членами групи, захопленої сепаратистськими збройними угрупованнями в Донецькій області в серпні 2022 року. Інші члени групи повідомили, що упродовж трьох місяців їх змушували нести важкі вантажі з боєприпасами та припасами на російські позиції на лінії фронту та виносити поранених російських бійців. Принаймні 5 з них були поранені під час виконання цієї роботи. Загалом, з 24 лютого 2022 року УВКПЛ задокументувало 21 випадок позасудового страти або катування до смерті українських військовополонених.

995. Поза контекстом позбавлення волі цивільні особи, опитані УВКПЛ, надали детальні свідчення про застосування російськими збройними силами насильства та репресій на початкових етапах окупації, що включали, серед іншого, сексуальне насильство. Дії російських збройних сил у перші місяці окупації мали сукупний ефект створення атмосфери страху: багато жителів боялися затримання і катувань, включаючи сексуальне насильство; вони боялися сексуального насильства в житлових районах.

996. У доповіді підтверджено 634 випадки довільних затримань, включаючи насильницькі зникнення, зафіксовані УВКПЛ, які були здійснені російськими збройними силами з лютого по травень 2022 року. Відсутність будь-яких гарантій призвела до свавільних затримань, часто супроводжуваних насильством. Крім того, серед затриманих були цивільні особи, які не становили очевидної загрози безпеці окупаційної влади. Більшість жертв були діючими або колишніми державними службовцями місцевих органів влади, правозахисниками, активістами громадянського суспільства, журналістами та працівниками ЗМІ.

997. УВКПЛ підтвердило факти позасудових страт трьох цивільних чоловіків у двох інцидентах, що сталися в березні 2022 року в Чернігівській області. В одному випадку російські збройні сили затримали трьох братів і піддали їх катуванням упродовж декількох днів, після чого застрелили в голову і кинули в яму. Один з них вижив і зміг вибратися з ями.

998. УВКПЛ також підтвердило страту 14 українських військовослужбовців, які були поза боєм, у семи інцидентах, що сталися упродовж попередніх звітних періодів. В одному випадку, описаному в доповіді, російські збройні сили захопили групу українських військовослужбовців поблизу села Зайцеве Донецької області в серпні 2022 року. Під час евакуації російський військовослужбовець стратив одного із захоплених військовослужбовців, який, судячи з усього, просто не рухався достатньо швидко.

999. У звіті описано випадки катувань та сексуального насильства, що сталися у 2022 році. Дві цивільні затримані жінки, яких російські органи влади затримали у червні та грудні 2022 року і звільнили у травні 2024 року, розповіли, що в місці ув'язнення їх били кулаками, кийками та електрошокерами як покарання за нібито дисциплінарні порушення, а також що під час ув'язнення їм не надавали належної медичної допомоги. В іншому випадку окупаційна влада в Херсоні після затримання у вересні 2022 року неодноразово піддавала затриманого чоловіка побиттям, задушенню, катуванням водою, електрошоку, в тому числі на геніталіях, та погрозам кастрації. Вони також зґвалтували чоловіка анально металевим предметом, одночасно завдаючи електрошоку в анус і геніталії.

1000. Місії Московського механізму ОБСЄ повідомили, що отримали повідомлення про велику кількість страт цивільних осіб під час російської окупації населених пунктів поблизу Києва, зокрема в Бучі. Були фотографії та відеозаписи вбитих цивільних осіб із зав'язаними руками на вулицях, а також повідомлення про масове поховання. У своєму звіті від 14 липня 2022 року місія ОБСЄ повідомила, що задокументувала *«досить велику кількість випадків цілеспрямованих позасудових вбивств цивільних осіб та осіб, позбавлених волі, як військовополонених, так і цивільних затриманих»*. Місія експертів також повідомила, що отримала кілька надійних повідомлень про те, що російські сили жорстоко поводитися з цивільними особами, застосовуючи методи, що є катуваннями. Місія виявила надійні докази, які свідчать про те, що катування та жорстоке поводження, включаючи зґвалтування, сексуальне насильство та сексуальні домагання, були скоєні переважно в районах, що перебувають під фактичним контролем Росії.

1005. Місія експертів зазначила, що російські збройні сили та адміністрації у 2022 році створили розширену систему фільтрації з метою реєстрації, картографування та збору персональних даних, біометричних зразків/ДНК мешканців певної території та створення бази даних з загальною інформацією про населення. По всій території були створені фільтраційні пункти. Детальне картографування фільтраційної системи в Донецьку показало, що її можна розглядати як чотирирівневу систему, що складається з спеціальних пунктів реєстрації, місць утримання осіб, які очікують на реєстрацію (наприклад, шкіл), центрів допитів (для отримання інформації про особу та інших осіб) і, нарешті, в'язниць (зазвичай виправних колоній). Згідно зі свідченнями, отриманими місією, спочатку російські збройні сили націлювалися на осіб, які, на їхню думку, становили загрозу безпеці, але з часом мережа була розширена і охопила всіх, хто, на їхню думку, виступав проти тимчасової окупації. Фільтраційні заходи були спрямовані на виявлення осіб, які не вітали окупацію або працювали на органи влади чи збройні сили України, а також їхніх родичів. Головною метою держави, яка здійснювала затримання, було відокремити тих, хто залишався лояльним до України, від тих, хто готовий був прийняти російську владу. Наприклад, у Маріуполі фільтраційні центри були створені за межами міста, і тим, хто не пройшов фільтрацію, не дозволяли повернутися до міста. Фільтрація могла відбуватися в різних типах об'єктів: пунктах реєстрації, таборах або інших місцях інтернування, центрах допитів, катівнях або в'язницях. Як ФСБ (включно з військовою контррозвідкою), так і російська пенітенціарна служба призначали своїх співробітників для нагляду за фільтрацією в окремих регіонах.

1006. Місія експертів детально описала велику кількість повідомлень про серйозні випадки жорстокого поводження з цивільним населенням та українськими військовополоненими з боку російських сил. В одному звіті зазначалося про *«систематичне жорстоке поводження»* з місцевим цивільним населенням у районах, що тимчасово перебували під

контролем російських збройних сил. Наявні докази свідчили про те, що такі райони зазвичай перетворювалися на беззаконні зони, де цивільне населення залишалося на повний розсуд російських солдатів, які окупували цю територію. Про випадки катувань та нелюдського або принижуючого гідності поводження повідомлялося з усіх територій, які були або були тимчасово окуповані російськими збройними силами. Міста Буча, Ірпінь та Гостомель стали свідками деяких з наймасштабніших і найсерйозніших випадків такого роду під час російської окупації в перші тижні конфлікту. П'ять тіл, знайдених у підвалі дитячого санаторію в Бучі, мали сліди жорстокого поводження, і були припущення, що цей підвал міг слугувати катівнею під час російської окупації. За свідченнями місцевих жителів, чеченські сили (кадірці) були активно залучені до багатьох з цих звірств. З'явилося багато повідомлень про жінок, які були зґвалтовані або піддані іншим формам сексуального насильства з боку членів російських збройних сил, особливо на нещодавно окупованих територіях. За даними місії експертів, особливо поширеними були повідомлення про сексуальне насильство над дітьми, включаючи зґвалтування, хоча масштаби цього насильства було важко оцінити через делікатний характер зловживань, добре відому і зрозумілу небажання жертв повідомляти про них та дезінформацію з цього питання, що поширювалася в публічному просторі. В одному звіті цитується українська Уповноважена з прав людини Людмила Денисова, яка описала випадок, коли російські солдати зґвалтували однорічного хлопчика, який згодом помер у селі поблизу Харкова. Серед інших жертв, про яких повідомлялося, були двоє десятирічних хлопчиків, дев'ятирічні трійнята, дворічна дівчинка, зґвалтована двома російськими солдатами, та дев'ятимісячний немовля, зґвалтований на очах у матері.

1008. У звіті йшлося про достовірні звинувачення щодо знущань і катувань українських громадян під час утримання під вартою російськими властями на окупованих Росією територіях. БДІПЛ також отримало тривожні повідомлення про вкрай погані умови утримання під вартою та сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, з боку російських збройних сил. За повідомленнями, випадки зґвалтувань часто супроводжувалися побиттям, приниженням і ненависницькими висловлюваннями. У звіті містилися свідчення людей, які бачили, як сім-вісім російських солдатів завели групу українських жінок у підвал багатоповерхового будинку в Ірпені, і чули *«крики, вереск та різні звуки, що долинали з підвалу, куди завели жінок»*. Свідки припустили, що жінок ґвалтували упродовж приблизно двох годин. Чотири жінки були застрелені російськими солдатами в лоб. Коли тіла винесли з будівлі, свідки побачили, що всі жертви були голі і мали синці на тілі. Потім російські солдати наказали свідкам завантажити тіла жертв на вантажівку і підпалили їх. Решта жінок залишилися в підвалі, і один зі свідків все ще чув їхні крики, а деякі жінки благали російських солдатів: *«Вбийте мене, просто застрельте»*. Згідно з доповіддю, наприкінці червня 2022 року українські правоохоронні органи розпочали 20 розслідувань за фактами сексуального насильства, скоєного російськими військами.

1009. У своєму другому проміжному звіті, що охоплює період з 1 липня по 1 листопада 2022 року, БДІПЛ вказало на значну кількість і зростання кількості доказів «незаконного вбивства, включаючи умисне вбивство і позасудові страти» цивільних осіб на територіях, які перебували або залишалися під контролем збройних сил Російської Федерації. Тільки в Київській області, за даними місцевих органів влади, станом на 18 липня 2022 року було виявлено понад 1346 тіл цивільних осіб. Документальні докази свідчать, що, хоча деякі цивільні особи загинули в результаті бойових дій, стресу або відсутності доступу до належної медичної допомоги, значна кількість цивільних осіб була вбита або піддана розстрілу без суду і слідства з використанням стрілецької зброї та легких озброєнь, ножових поранень або катувань. Упродовж усього звітного періоду з територій, які були або залишалися під окупацією Росії, продовжували надходити нові повідомлення про незаконні вбивства цивільних осіб. Наприклад, у місті Ізюм, яке до вересня було окуповане збройними силами Росії, місцеві органи влади повідомили, що деякі з 436 тіл, ексгумованих з масового поховання, мали мотузки на шиї, зв'язані руки, зламані кінцівки та вогнепальні поранення, і що всі жертви, крім 21, були цивільними особами.

1010. БДІПЛ надало заяви жертв та свідків жорстокого поводження у вигляді побиття, ураження електрострумом, удушення, примусу до болісних стрес-позицій, інсценування страт та погроз каліцтва. Очевидною метою було змусити їх співпрацювати з окупаційними силами або отримати інформацію чи зізнання, але деяких жертв також жорстоко побили за те, що вони розмовляли українською мовою в громадських місцях або фотографували російських солдатів. БДІПЛ зазначило, що останні повідомлення про випадки сексуального насильства з боку членів російських збройних сил надійшли з Харківської та Херсонської областей, де українські збройні сили почали відновлювати контроль над цими територіями.

1011. У своєму «Меморандумі про наслідки війни в Україні для прав людини» від 8 липня 2022 року Комісар Ради Європи з прав людини («Комісар») виклала висновки свого візиту до деяких районів на північному заході Києва, які раніше перебували під контролем російських військ або були місцем запеклих боїв. Під час візиту вона зіткнулася з «переконливими доказами систематичних порушень права на життя, включаючи довільні вбивства». Вона зазначила про виявлення великої кількості тіл цивільних осіб після звільнення територій у Київській області. За інформацією, наданою Комісару, деякі з цих жертв були знайдені зі зв'язаними руками і, за повідомленнями, перед стратою зазнали катувань або жорстокого поводження. Комісар поспілкувалася зі свідками та родичами жертв, які надали їй свідчення про вбивства, скоєні російськими солдатами.

1012. Комісар також отримав численні повідомлення про сексуальне насильство, пов'язане з війною, яке, як стверджується, було скоєно російськими військами, і зіткнувся з переконливими доказами систематичних порушень заборони катувань і жорстокого поводження, зокрема гендерного насильства та сексуального насильства, пов'язаного з війною. Звіти про сексуальне насильство, пов'язане з війною, включали зґвалтування, групові зґвалтування, погрози сексуального насильства та примус до спостереження за актами сексуального насильства, скоєними проти партнера або дитини, які, як стверджується, були скоєні членами російських військ у різних місцях України, що перебувають під їхнім контролем. За словами Комісара, візит надав їй *«можливість на власні очі побачити сліди деяких таких грубих порушень прав людини та міжнародного гуманітарного права»*.

1013. Комісар наголосила на сотнях випадків насильницьких зникнень, викрадень, утримання під вартою без зв'язку із зовнішнім світом та зникнення безвісти серед правозахисників, місцевих чиновників, журналістів, волонтерів, активістів громадянського суспільства та звичайних цивільних осіб у районах України, що перебувають під контролем Російської Федерації.

1016. Численні звіти *HRW*, Всесвітньої організації проти катувань, «Репортерів без кордонів», *Amnesty International* та інших НУО підтверджують та додатково документують акти жорстокого поводження, катувань та сексуального насильства над українськими цивільними особами та військовополоненими з боку російських збройних сил.

1027. Значна кількість цивільних осіб та українських солдатів, які були *hors de combat*, було вбито в період з 11 травня 2014 року по 23 лютого 2022 року. Серед цивільних жертв були переважно особи, які відкрито висловлювали *«погляди про єдність»*, та ті, кого вважали такими, а також ті, хто надавав або, як вважалося, надавав підтримку українським силам. Деякі з цих цивільних осіб були вбиті пострілами в голову; на деяких тілах були сліди катувань, а руки були зв'язані за спиною. Деякі страти були здійснені посадовими особами «ЛНР» і «ДНР» під приводом виконання офіційних повноважень і після винесення смертного вироку за підсумками «судового процесу».

1050. Уряд України, який подав скаргу, стверджував, що з 2014 року відбулася значна кількість випадків катувань і жорстокого поводження, включаючи побиття, сухе і мокре удушення, ураження електричним струмом, сексуальне насильство над чоловіками і жінками, катування у певних положеннях, позбавлення води, їжі, сну і туалету, ізоляція, імітація страти, тривале використання нарушників і капців; а також погрози смерті або подальших катувань чи сексуального насильства, або заподіяння шкоди членам сім'ї. Серед жертв були цивільні особи, державні службовці, члени місцевих органів влади,

журналісти, активісти, протестувальники та захоплені в полон українські солдати. У більшості випадків винуватцями були сепаратисти з «ДНР» і «ЛНР» та співробітники ФСБ. Жорстоке поводження мало місце, зокрема, в Донецьку, Луганську, Слов'янську, Макіївці, Іллінській, Горлівці та Єнакієвому, а також у прилеглих районах, що перебували під контролем «ДНР» і «ЛНР». Метою такого поводження було «домогтися зізнань або інформації, або іншим чином змусити затриманих до співпраці, а також покарати, принизити та залякати, або вимагати гроші та майно».

1051. Крім того, з 2014 року українські цивільні та військові ув'язнені утримувалися в надзвичайно поганих умовах. Велика кількість затриманих утримувалася в переповнених приміщеннях без достатньої кількості ліжок, вентиляції та, в холодну пору року, опалення. Не було достатнього забезпечення їжею, водою та медичною допомогою, а санітарні умови були незадовільними та дуже поганими.

1052. Після 24 лютого 2022 року російські збройні сили вчинили *порушення статті 3 Конвенції в Україні в приголомшливих масштабах*. Накопичення порушень свідчило про поширену і взаємопов'язану систему систематичного і грубого нехтування правами, передбаченими Конвенцією. Фактично, окремі випадки, про які конкретно йдеться в меморіалі, були лише ілюстраціями численних порушень Конвенції, вчинених з початку вторгнення. Було неможливо описати кожне порушення в деталях. УВКПЛ встановило, що затримані «у більшості районів, контрольованих Росією», і, зокрема, військовополонені «упродовж усього періоду інтернування», зазнавали неналежного поводження.

1053. Як конкретний приклад, заявник, Уряд України, стверджував, що під час російської окупації міст і сіл, зокрема Бучі, Ізюма, Мотижина, Гусарівки та Ворзеля, широко застосовувалися катування щодо цивільних осіб. Тіла багатьох жертв, виявлені після визволення в масових похованнях, ямах, у будинках і підвалах та в інших місцях, мали сліди жорстокого поводження та були понівечені. В Ізюмі в період з березня до початку вересня 2022 року сотні людей були затримані та систематично піддавалися серйозному жорстокому поводженню, що включало електрошок, катування водою, жорстокі побиття, погрози, зґвалтування та погрози зґвалтування, а також примусове утримання в стресових позах упродовж тривалого часу. Пізніше в масовому похованні було виявлено понад 450 тіл, багато з яких мали сліди катувань. Лише в Харківській області після її визволення було виявлено десять російських «камер катувань».

1054. З травня 2022 року і упродовж кількох місяців щонайменше 4 тис., а можливо, і до 10 тис. мешканців Маріуполя були затримані у в'язницях Донецька, де вони майже не мали доступу до води, їжі та медичної допомоги і перебували в жахливих і нелюдських умовах, схожих на умови концтабору. Крім того, в період з 5 по 30 березня 2022 року російські

солдати під дулом зброї змусили близько 300 цивільних осіб у підвал школи в селі Ягідне, де вони мали обмежений доступ до їжі та води, не мали електрики та туалетів. Під час ув'язнення семеро затриманих було страчено, а ще десятеро загинули внаслідок жорстоких умов утримання.

1055. Описане вище поводження не тільки порушувало статтю 3 Конвенції стосовно безпосередніх жертв, яким воно було застосоване, але й завдавало страждань тим, хто був його свідком, що також порушувало цю статтю. Крім того, практика викрадень і насильницьких зникнень завдавала страждань, що досягали мінімального рівня тяжкості, передбаченого статтею 3, включаючи страждання близьких родичів жертв.

1056. Українські військовополонені також зазнали жорстокого поводження, що порушувало статтю 3 Конвенції. Військовополонені, які були повернуті до України в рамках обміну полоненими, мали тяжкі травми; деякі мали ампутовані кінцівки та сепсис, що свідчило про жорстоке поводження. Жорстоке поводження полягало у фізичному, сексуальному та психічному насильстві, включаючи побиття, ураження електричним струмом, погрози та відмову в наданні медичної допомоги. Після звільнення в рамках обміну полоненими низка солдатів з полку «Азов» свідчили, що вони були свідками побиття полонених до перелому кісток.

1057. Крім того, держава-відповідач продовжувала вчиняти сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом, в окупованих районах, включаючи зґвалтування, що є катуванням та нелюдським і принижуючим гідність поводженням у розумінні статті 3 Конвенції. Систематичне використання зґвалтування як зброї війни Росією в Україні було задокументовано в звітах багатьох міжурядових організацій та НУО. Слідчі зібрали докази широкомасштабного сексуального насильства, включаючи групові зґвалтування та напади під прицілом зброї російських сил. Посмертні обстеження тіл жінок, похованих у масових могилах, показали, що деякі з них були зґвалтовані перед тим, як їх вбили російські сили. Серед жертв зґвалтування були неповнолітні дівчата, дуже маленькі діти і навіть немовля. У багатьох випадках близькі родичі, включаючи дітей, були змушені бути свідками таких нападів, що є жорстоким поводженням у значенні статті 3 Конвенції.

1058. Уряд-відповідач не брав участі в розгляді справи щодо суті заяв № 8019/16, № 43800/14 та № 28525/20, а також щодо прийнятності та суті заяви № 11055/22. На окремій стадії розгляду питання про прийнятність у даній справі вони загалом оскаржили докази, подані заявленим урядом України (*Ukraine and the Netherlands v. Russia (dec.)*, §§ 408-414, § 818).

1059. Від Уряду-відповідача не надійшло жодних подань стосовно періоду після 26 січня 2022 року, дати окремого слухання щодо прийнятності в даній справі, за винятком їхньої короткої відповіді на запит Суду про надання інформації в контексті його вказівки від 1 березня 2022 року відповідно до правила 39 Регламенту Суду.

1060. Стаття 3 Конвенції не містить жодних винятків, і жодні відступи від неї не допускаються відповідно до статті 15 § 2 навіть у разі надзвичайного стану, що загрожує життю нації: навіть у найскладніших обставинах Конвенція категорично забороняє катування та нелюдське або таке, що принижує гідність, поводження або покарання, незалежно від поведінки відповідної особи (*El-Masri v. the former Yugoslav Republic of Macedonia* [GC], no. [39630/09](#), § 195).

1061. Жорстоке поводження повинно досягти мінімального рівня тяжкості, щоб підпадати під дію статті 3. Оцінка цього мінімуму є відносною: вона залежить від усіх обставин справи, таких як тривалість поводження, його фізичні та психічні наслідки, а в деяких випадках – стать, вік та стан здоров'я жертви. До додаткових факторів належать мета, з якою було застосовано поводження, а також намір або мотив, що стояв за ним (*El-Masri*, § 196). У контексті позбавлення волі Суд послідовно наголошував, що для того, щоб підпадати під дію статті 3 Конвенції, страждання та приниження повинні виходити за межі неминучого елементу страждань та приниження, пов'язаного з утриманням під вартою (*Muršić v. Croatia* [GC], no. [7334/13](#), § 99, 20 October 2016).

1062. При визначенні того, чи слід кваліфікувати конкретну форму жорстокого поводження як катування, необхідно враховувати відмінність між цим поняттям та поняттям нелюдського або принижуючого гідність поводження. Суд пояснив, що за допомогою цього розрізнення він надає особливого ганьби навмисному нелюдському поводженню, що спричиняє дуже серйозні та жорстокі страждання. Окрім жорстокості поводження, існує цілеспрямований елемент, який визначає катування як навмисне заподіяння сильного болю або страждань з метою, серед іншого, отримання інформації, покарання або залякування (*Salman v. Turkey*, [GC], no. [21986/93](#), § 114; *Ireland v. the United Kingdom*, 18 January 1978, § 167). Характер катувань охоплює як фізичний біль, так і психічні страждання, а сам страх фізичних катувань може становити психічні катування. Особливо важливим у цьому відношенні є ступінь тяжкості тиску, що чиниться, та інтенсивність психічних страждань, що заподіюються (*Gäffen v. Germany* [GC], no. [22978/05](#), § 108).

1063. Суд визнав, що зґвалтування затриманого агентом держави є особливо тяжкою і огидною формою жорстокого поводження, зважаючи на легкість, з якою злочинець може скористатися вразливістю та ослабленим опором своєї жертви, і, отже, може становити катування (*Aydın v. Turkey*, 25 September 1997, § 83; *Maslova and Nalbandov v. Russia*,

no [839/02](#), § 108, 24 January 2008; *Zontul v. Greece*, no. [12294/07](#), §§ 88-92, 17 January 2012). Жеркви відчувають гострий фізичний біль від примусового проникнення, що залишає у них почуття приниження та фізичного і емоційного насильства (*Aydın*, § 83; *Maslova and Nalbandov*, § 107). Суд пояснив, що зґвалтування залишає глибокі психологічні травми у жертви, які не зникають з часом так швидко, як інші форми фізичного та психічного насильства (*Aydın*, § 83; *Zontul*, § 88).

1064. Держава повинна забезпечити, щоб особа утримувалася в умовах, що відповідають повазі до людської гідності, щоб спосіб і методи виконання заходу не піддавали її стражданню або труднощам, інтенсивність яких перевищує неминучий рівень страждань, властивий ув'язненню, і щоб, з урахуванням практичних вимог ув'язнення, її здоров'я та благополуччя були належним чином забезпечені. При оцінці умов утримання під вартою необхідно враховувати сукупний вплив цих умов, а також конкретні твердження заявника. Також необхідно враховувати тривалість періоду, упродовж якого особа утримується в конкретних умовах (*Muršić*, §§ 99-101).

1065. Суд визнав, що обшуки з повним роздяганням можуть бути необхідними в окремих випадках для забезпечення безпеки у в'язниці або для запобігання безладу чи злочинам. Вони повинні проводитися належним чином, з повагою до людської гідності, і бути необхідними та виправданими. У випадках, коли спосіб проведення обшуку містить принижуючі елементи, які значно посилюють неминуче приниження, пов'язане з цією процедурою, було визнано, що стаття 3 є застосовною (*Iwańczuk v. Poland*, no. [25196/94](#), § 58-59, 15 November 2001).

1066. Загальні принципи щодо застосовності статті 3 Конвенції до страждань родичів жертв порушень прав людини викладені вище.

1067. Суд пояснив, що при тлумаченні зобов'язань держави-відповідача він буде враховувати відповідні положення міжнародного гуманітарного права відповідно до свого обов'язку гармонійного тлумачення.

1068. Міжнародне гуманітарне право містить норми щодо поводження з цивільними особами та особами, які не беруть участі в бойових діях.

Стаття 32 ЖК IV забороняє заходи, що можуть спричинити фізичні страждання цивільних осіб, включаючи катування, каліцтво та «будь-які інші заходи жорстокості, що застосовуються цивільними або військовими агентами».

Статті 5 та 27 ЖК IV передбачають гуманне поводження та захист від актів насильства цивільних осіб, які не беруть участі в конфлікті. Стаття 27 вимагає поваги до їхньої особи та честі і прямо передбачає, що жінки мають бути захищені від зґвалтування та будь-яких форм непристойних нападів.

Статті 76-77 ДП I вимагають захисту жінок та дітей від зґвалтування, примусової проституції або будь-яких інших форм непристойних нападів.

Стаття 12 ЖК I та стаття 13 ЖК III вимагають, щоб солдати, які *hors de combat*, були поводжені гуманно та захищені від актів насильства. Каліцтво та катування прямо заборонені.

Стаття 14 ЖК III передбачає, що військовополонені за будь-яких обставин мають право на «повагу до їхньої особи та честі».

Стаття 75(2) Додаткового протоколу I також забороняє катування, каліцтво та образи особистої гідності, зокрема «*принижуюче та нелюдське поводження, примусову проституцію та будь-які форми непристойних дій*».

Згідно з усіма трьома відповідними Женевськими конвенціями, катування або нелюдське поводження та умисне заподіяння великих страждань або серйозних ушкоджень тілу чи здоров'ю вважаються серйозними порушеннями міжнародного гуманітарного права.

1069. Стаття 25 ЖК III, стаття 76 ЖК IV та стаття 75(5) ДП I передбачають розміщення затриманих жінок в окремих приміщеннях від чоловіків.

Міжнародне гуманітарне право також передбачає, що затримані повинні бути розміщені в приміщеннях, що забезпечують їхнє здоров'я, та мати умови харчування, одягу та гігієни, достатні для збереження їхнього здоров'я.

Стаття 11 ДП I передбачає, що фізичне або психічне здоров'я та недоторканність осіб, які перебувають у владі супротивної сторони або позбавлені волі, не повинні наражатися на небезпеку внаслідок будь-яких невинуватених дій або бездіяльності.

1070. Докази безсумнівно свідчать, що з початку конфлікту на сході України озброєні сепаратисти застосовували насильство проти затриманих, як цивільних, так і військових, у районах, що перебували під фактичним контролем Російської Федерації.

Щодо періоду з 11 травня 2014 року по 24 лютого 2022 року, УВКПЛ регулярно повідомляло про випадки насильства та жорстокого поводження, що мали місце на території «ДНР» та «ЛНР» у контексті викрадень, позбавлення волі, допитів та насильницького проникнення до цивільних будинків. Багато з цих прикладів описано в наведеному вище резюме доказів.

У червні 2016 року УВКПЛ вказало на мережу місць позбавлення волі, де люди піддавалися катуванням і жорсткому поводженню та утримувалися в нелюдських умовах.

У своїх звітах за період з 2014 по 2021 рік воно регулярно згадувало про нові звинувачення, що стосувалися відповідних періодів, про які йшлося у звітах.

УВКПЛ неодноразово висловлювало серйозну стурбованість з приводу відсутності доступу до місць ув'язнення та затримки у поданні повідомлень жертвами, але зазначила, що бесіди з ув'язненими, переведеними на території, контрольовані урядом, підтвердили заяви, які вона продовжує отримувати.

У тематичній доповіді від липня 2021 року УВКПЛ зазначило, що після 2016 року катування та жорстоке поводження стали менш поширеними, але зазначило, що такі практики, тим не менш, продовжували мати місце і систематично застосовувалися в деяких місцях ув'язнення на території, контрольованій «ДНР» та «ЛНР». За її оцінками, з початку конфлікту близько 2,5 тис. затриманих у зв'язку з конфліктом зазнали катувань і жорстокого поводження з боку сепаратистів на території, контрольованій «ДНР» і «ЛНР».

1071. Існує набагато більше доказів щодо поведінки російських збройних сил під час окупації територій України в період після 24 лютого 2022 року. Ці докази стали відомими після відновлення Українською армією контролю над раніше окупованими територіями та поступового звільнення затриманих. Тривожні подробиці, що містяться у звітах Комісії з розслідування, підтверджуються подальшими розслідуваннями. Докази свідчать про значне збільшення масштабів і тяжкості актів жорстокого поводження як у місцях позбавлення волі, так і поза офіційними місцями позбавлення волі, в імprovізованих «катівнях» або в будинках чи селах жертв. Комісія з розслідування встановила *розподіл функцій* між різними групами посадових осіб, причетних до катувань у місцях позбавлення волі, і дійшла висновку, що катування були скоординованою державною політикою Російської Федерації, яка застосовувалася щодо українських цивільних осіб і військовополонених. Вони застосовувалися для отримання зізнань, вселення страху та фізичного і психологічного тиску, а також для зламу, приниження, примусу та покарання.

1072. Характер насильства, якому піддавалися цивільні особи та військовополонені з травня 2014 року по вересень 2022 року з боку агентів Російської Федерації, детально

описано в доповідях, поданих до Суду. Часто повідомлялося про побиття, примусове роздягання та інтимні обшуки, що проводилися під час фільтрації та в місцях утримання. Є також послідовні повідомлення про інсценування страт, відрізання частин тіла та застосування електрошоку до жертв, у тому числі до інтимних частин їхнього тіла. Деякі затримані повідомляли, що їх змушували залишатися в одному положенні, сидячи на корточках або на колінах, упродовж годин. Є повідомлення про те, що військовополонених змушували ковтати свої знаки розрізнення. Докази також свідчать про те, що затриманих змушували дивитися на жорстокі побиття, а іноді й на розстріли інших. Свідки розповіли Комісії з розслідування про гучні й нестерпні крики співув'язнених.

1073. Є докази широкомасштабного і систематичного застосування сексуального насильства збройними сепаратистами і російськими військами щодо чоловіків і жінок, старих і молодих (вік задокументованих жертв коливається від 4 до 80 років). Зґвалтування вчинялися під прицілом зброї, з надзвичайною жорстокістю і супроводжувалися актами катування, такими як побиття, задушення або електрошок. Жінки та чоловіки часто піддавалися сексуальному насильству та зґвалтуванню під час ув'язнення. Такі дії є засобом заподіяння болю, терору та приниження.

1074. Існують також численні докази зґвалтувань поза класичними ситуаціями ув'язнення, в основному щодо жінок та дівчат, але також і щодо чоловіків та хлопців. Жертви піддавалися насильству у своїх власних домівках або в інших незайнятих будинках чи притулках. У деяких випадках жертви були зґвалтовані групою російських солдатів. В інших випадках солдати ґвалтували жертв кілька разів або упродовж тривалого періоду, здійснюючи над ними таку міру влади та контролю, що, на думку Комісії з розслідування, це можна вважати сексуальним рабством. Жінок та дівчат ґвалтували на очах у їхніх чоловіків, хлопців та дітей. Дітей ґвалтували та сексуально насилували на очах у їхніх батьків. Членів сімей, які намагалися втрутитися, щоб зупинити напади, вбивали. Ті, хто вижив, та їхні родини залишаються глибоко травмованими пережитим. Деякі жертви зґвалтувань або родичі, які були змушені дивитися, як ґвалтують їхніх близьких, висловлювали суїцидальні думки або навіть намагалися покінчити життя самогубством. Докази свідчать, що такі дії вчинялися озброєними сепаратистами на сході України з 2014 року. Наявні докази вказують на те, що після російського вторгнення 2022 року частота нападів на цивільних осіб із застосуванням сексуального насильства різко зростає.

1075. Цивільні особи та військовополонені також піддавалися неодноразовим погрозам насильства, включаючи погрози розстрілу без суду і слідства. Винні погрожували заподіяти шкоду близьким родичам жертв, включаючи погрози зґвалтування їхніх дітей. Суд підкреслює, що ці погрози були зроблені в умовах, коли багато жертв були свідками сексуального насильства або розстрілу без суду і слідства, вчинених щодо інших осіб, без

урахування віку або особливої вразливості жертв. Крім того, оскаржувані дії відбувалися в загальному контексті беззаконня та вчинення насильства безкарно на окупованих територіях України. Жертви усвідомлювали, що це реальні погрози і що насильство, яким їм погрожували, ймовірно, буде вчинено щодо них або їхніх близьких, включаючи дітей.

1076. З огляду на переконливі докази, безперечно, що сепаратисти та російські збройні сили і влада в окупованих районах України неодноразово жорстоко поводитися з цивільними особами та військовополоненими. Суд не має сумнівів, що таке поводження, як мінімум, становило нелюдське та таке, що принижує гідність, поводження в розумінні статті 3 Конвенції. Крім того, Суд переконаний, що існувала система поводження, що включала вищезазначені практики, яка становила навмисне нелюдське поводження, що спричинило дуже серйозні та жорстокі страждання. Воно полягало у навмисному заподіянні сильного болю та страждань з метою, серед іншого, отримання інформації, покарання, залякування та приниження жертв. Особи, які зазнали такого поводження, були обізнані про жахливі акти насильства, вчинені проти інших цивільних осіб та військовополонених, і, мабуть, були налякані тим, що вони або їхні близькі можуть бути вбиті в найжахливіших обставинах. Як зазначалося вище, захист цивільних осіб та військовослужбовців, які не беруть участі в бойових діях, є центральним елементом норм, що регулюють збройні конфлікти. Міжнародне гуманітарне право не містить жодних можливих виправдань для поводження, описаного в прикладах, на які посилається Суд вище.

1077. Особливо огидним є поширення сексуального насильства та зґвалтувань, скоєних російськими солдатами на окупованих територіях. Докази свідчать про надзвичайну жорстокість обставин, в яких жінок ґвалтували або піддавали сексуальним домаганням, а також про намір залякати, принизити та зневажити їх. Масові зґвалтування жінок і дівчат на окупованих територіях є грубим порушенням статті 27 ЖК Конвенції. Окрім впливу на безпосередніх жертв, зґвалтування жінок і дівчат в умовах збройного конфлікту також описується як засіб, за допомогою якого агресор символічно і фізично принижує переможених чоловіків. Зґвалтування або погрози зґвалтування також використовуються для вигнання громад з їхніх земель або посилення терору під час нападів. Докази також свідчать про жахливе сексуальне насильство, яке часто вчиняється щодо затриманих чоловіків. Сексуальне насильство, катування та каліцтво затриманих чоловіків часто вчиняються з метою нападу та знищення їхнього почуття чоловічої гідності або мужності. Знуцання та катування жінок з родини чоловіка в його присутності використовуються для того, щоб донести до нього, що він не виконав свого обов'язку захисника. Ці форми приниження та насильства набувають потужного політичного та символічного значення. Навмисне ініціювання та схвалення цих дій військовими командирами та політичними лідерами підкреслює, що ці дії є чимось більшим, ніж випадкові напади.

1078. Сексуальні напади та зґвалтування цивільних осіб у громадах на окупованій території України, вчинені з повною безкарністю, залишили жінок і чоловіків беззахисними перед загрозою для себе та своїх родин і змусили їх жити в страху. Суд переконаний, що сексуальне насильство та зґвалтування застосовувалися в Україні після вторгнення в лютому 2022 року в рамках військової стратегії, спрямованої на дегуманізацію, приниження та підірив морального духу українського населення як окремих осіб, так і спільноти в цілому, а також на утвердження панування над суверенною територією України. Систематичне зґвалтування жінок як засіб війни завдає немислимих фізичних, емоційних та психологічних страждань. Жертви ризикували подвійною віктимізацією, не тільки зазнавши потенційно небезпечних і тривалих травм та психологічних травм, але й ризикуючи стигматизацією та відторгненням своїми сім'ями та громадами. Статут МКС визначає зґвалтування, вчинене в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, як злочин проти людяності. Суд вважає, що використання зґвалтування як зброї війни, як зазначено вище, є актом надзвичайної жорстокості, що становить катування.

1079. Відповідно, Суд безсумнівно вважає, що в окупованих районах України в період з 11 травня 2014 року по 16 вересня 2022 року мала місце система жорстокого поводження з цивільними особами та військовополоненими, що кваліфікується як катування та нелюдське і принижуюче гідність поводження в розумінні статті 3 Конвенції.

1080. Існують також численні докази неналежних умов утримання у період з 11 травня 2014 року по 16 вересня 2022 року. У звітах та свідченнях свідків йдеться про погані умови, в яких дуже часто утримувалися цивільні особи та військовополонені. Затриманих часто утримували в підвалах захоплених будівель та інших приміщеннях, які були абсолютно непридатними для утримання під вартою. У цих приміщеннях не було опалення, вентиляції та належних спальних місць для затриманих. У звітах постійно згадується про відсутність необхідної медичної допомоги та недостатній доступ до їжі та води. Згадуються тісні та переповнені кімнати, в яких утримували затриманих, а також принизливі санітарні умови. Чоловіки та жінки часто утримувалися разом. Затримані мали обмежений контакт із сім'ями, а в багатьох випадках утримувалися в ізоляції. Умови утримання, про які йдеться в численних звітах та свідченнях жертв, були явним порушенням чинних положень міжнародного гуманітарного права. Суд вважає, що ці умови утримання становили нелюдське та принижуюче гідність поводження в розумінні статті 3 Конвенції.

1081. Нарешті, щодо заявлених страждань членів сімей осіб, які були викрадені або зникли після 24 лютого 2022 року, Суд підкреслює, що такі викрадення та зникнення членів сімей відбулися в умовах масових довільних затримань та систематичного жорстокого

поводження з затриманими. Викрадені особи наражалися на ризик позасудового вбивства, катувань, включаючи сексуальне насильство, та нелюдського та принижуючого гідності поведіння. Члени їхніх сімей були надто добре обізнані про ймовірну долю родичів, яких затримали влада в окупованих районах або які зникли безвісти. Загальне відчуття, що порушення прав людини вчиняються безкарно, було важливим джерелом страху та тривоги. Дружина одного із затриманих сказала, що усвідомлення того, що людину можуть затримати та вбити в будь-який момент без дотримання норм права, було жахливим. Комісія з розслідування задокументувала численні випадки, коли родичі зверталися до російських органів влади з приводу місцезнаходження зниклих членів сім'ї і не отримували жодної відповіді. Особи, опитані Комісією з розслідування, розповідали про свій біль, гнів і боротьбу за прийняття втрати, усвідомлюючи, що вони не мають можливості отримати інформацію або домогтися розслідування обставин зникнення, викрадення та інших можливих порушень прав людини щодо їхніх родичів. Суд вважає, що в надзвичайних обставинах цієї справи, з огляду на жахливе насильство, що масово вчиняється проти затриманих в окупованих районах, грубе, постійне і бездушне нехтування обов'язком надати інформацію про місцезнаходження і долю зниклих родичів спричинило страждання, які досягли порогу нелюдського та такого, що принижує гідність, поведіння, що суперечить статті 3 Конвенції.

1082. Відповідно, Суд переконаний, що існують переконливі докази порушень статті 3 Конвенції в окупованих районах України в період з 11 травня 2014 року по 16 вересня 2022 року. Ці докази дають йому підстави без розумних сумнівів зробити висновок про те, що упродовж розглянутого періоду мала місце низка однакових або аналогічних порушень статті 3, які є достатньо численними та взаємопов'язаними, щоб скласти систему або практику нелюдського та принижуючого гідності поведіння та катування. Комісія з розслідування описала деякі з цих дій як такі, що становлять скоординовану державну політику катування. Суд вважає, що організовані та системні практики не могли мати місце без відома та участі високопоставлених представників російського уряду. З цих причин та з інших причин, викладених нижче, немає сумнівів, що вимога офіційної толерантності також виконана стосовно цих дій.

1083. Відповідно, Суд визнає Російську Федерацію відповідальною за адміністративну практику катувань та нелюдського та принижуючого гідності поведіння, що порушує статтю 3 Конвенції, на окупованій території України в період з 11 травня 2014 року по 16 вересня 2022 року.

1103. Заявник, уряд України, поскаржився на адміністративну практику, що застосовувалася у східній Україні з 11 травня 2014 року і полягала у масовому затриманні цивільних осіб органами «ДНР» та «ЛНР». Такі затримання були спрямовані проти осіб, яких

вважали прихильниками єдності України, представників релігійних меншин та журналістів. В порушення статті 5 та чинного міжнародного гуманітарного права, затримання не відповідало чинному українському законодавству або звичайній процедурі, встановленій окупаційною владою. Більше того, сепаратистські адміністрації систематично не надавали законних підстав для затримання або будь-яких записів про нього. Жертви систематично утримувалися в ізоляції та/або в нелюдських умовах і піддавалися поводженню, що становило катування.

1251. Після вторгнення 24 лютого 2022 року УВКПЛ повідомило, що на території, окупованій Російською Федерацією або контрольованій російськими збройними силами чи пов'язаними з ними збройними угрупованнями, загальні умови для релігійних меншин залишалися дуже обмеженими з лютого по липень 2022 року.

1252. На додаток до випадків, включених до резюме доказів щодо скарг за статтями 2-5 Конвенції, УВКПЛ повідомило, що в травні 2022 року баптистський пастор з Харківської області був викрадений трьома чоловіками в масках і формі Збройних Сил Росії. Пастора доставили до поліцейського відділку, де його жорстоко побили. Під час катувань йому сказали, що *«в цьому районі може бути тільки Російська православна церква»* і що *«для баптистської церкви тут немає місця»*. Родичам не надали жодної інформації про його долю та місцеперебування, а окупаційна влада не підтвердила факт його затримання. Згодом його без будь-яких умов відпустили. УВКПЛ також повідомило про викрадення та жорстоке поводження в трьох різних установах у Херсонській області з серпня 2022 року по травень 2023 року з проукраїнським священиком.

1253. Форум 18 продовжував повідомляти про переслідування та залякування релігійних громад на окупованій території упродовж 2022 року. Вона повідомила, що в березні 2022 року кримський татарин та імам мусульманської громади мечеті «Бірлік» (Єдність) у селі Щасливцеве Херсонської області був затриманий і підданий катуванням у підвалі російськими окупаційними силами. Під час ув'язнення чоловік у цивільному одязі (позивний «Барс») наполягав, щоб він співпрацював з окупаційною владою. «Барс» також вимагав, щоб імам розірвав зв'язки громади з Духовним управлінням у Києві та підпорядкував мечеть Духовному управлінню мусульман Криму в окупованому українському місті Сімферополь. Після звільнення імама російські окупаційні сили прийшли з інспекцією до мечеті «Бірлік» («Єдність»). У жовтні 2022 року мечеть залишалася закритою.

1316. У своєму звіті за період з 1 серпня 2020 року по 31 січня 2021 року УВКПЛ висловило занепокоєння з приводу довільного затримання осіб в «ДНР» і «ЛНР» за їхні дописи в соціальних мережах. В одному випадку, за повідомленнями, блогера затримали за статті

про довільні затримання та катування членами збройних угруповань у «ДНР», зміст яких влада назвала екстремістським. В іншому випадку особу звинуватили у злочинах за дописи в соціальних мережах і звільнили лише після дев'яти місяців ув'язнення після судового засідання, на якому суддя визнав її винною і призначив штраф.

1327. Місія експертів Московського механізму ОБСЄ опублікувала 13 квітня 2022 року звіт про порушення міжнародного гуманітарного права та прав людини, воєнні злочини та злочини проти людяності, скоєні в Україні з 24 лютого 2022 року. Місія отримала інформацію про те, що в ході конфлікту неодноразово порушувалися стандарти захисту журналістів. Вона отримала кілька достовірних повідомлень про те, що російські сили заарештували журналістів без дотримання будь-якої процедури та жорстоко поводитися з ними, застосовуючи методи, що є *катуванням*. У звіті також зазначається, що УВКПЛ задокументувало випадки довільного затримання та насильницького зникнення 21 журналіста та активіста громадянського суспільства, які відкрито виступили проти вторгнення в Київській, Херсонській, Луганській та Запорізькій областях. П'ять журналістів та троє активістів, як повідомляється, були звільнені. Місцезнаходження інших осіб залишалося невідомим. Місія зазначила, що висновки УВКПЛ збігалися з 29 випадками, задокументованими різними НУО та повідомленими місії. Місія повідомила, що з 24 лютого 2022 року російські сили вбили п'ятьох журналістів і поранили багатьох інших. Вона припустила, що принаймні в деяких випадках журналісти стали ціллю навмисних нападів. Також було багато випадків затримання журналістів російськими силами.

1392. УВКПЛ повідомило, що 1 липня 2014 року група з 10 озброєних чоловіків у камуфляжі, які представилися «самообороною», викрала місцевого підприємця з будинку його батьків у Донецькій області. Члени озброєного угруповання намагалися вимагати гроші від жертви перед викраденням. Його доставили до підвалу захопленої будівлі, яка використовувалася як штаб озброєного угруповання «НКВС Комендатура». За повідомленнями, злочинці запросили до будівлі нотаріуса і змусили жертву передати право власності на все своє майно лідеру озброєного угруповання на прізвище «Васильович». Коли потерпілий відмовився це зробити, йому погрожували, що чеченські бойовики з'являються його дружину та неповнолітніх дочок на його очах. Того ж дня лідер збройного угруповання та невідомий чоловік увірвалися до квартири дружини потерпілого, погрожували їй та їхній неповнолітній дочці ножом і викрали всі цінні речі.

1393. У 2014 році УВКПЛ повідомило про випадки, коли збройні угруповання використовували танкові обстріли для пошкодження житлових будинків, вибухові пристрої для повного знищення логістичного підприємства та гранатомети для обстрілу будинків і магазинів в окупованих районах. Наприклад, 27 червня 2014 року, як стверджувалося, збройні угруповання затримали чоловіка, якого потім допитали і катували троє осіб, які

представилися представниками *Головного розвідувального управління Російської Федерації*. Він стверджував, що збройні угруповання знищили його логістичне підприємство, включаючи 30 вантажівок, кілька складів, гаражів, автомобілів та обладнання на загальну суму 20 млн. українських гривень (приблизно 780 тис. доларів США (USD)). За словами свідків, збройні угруповання використовували вибухові пристрої, що ставили під загрозу життя людей, які проживали поблизу.

1394. УВКПЛ повідомило, що в липні 2014 року бізнесмен у Дружківці був утримуваний упродовж п'яти днів озброєним угрупованням і підданий катуванням за опір експропріації його бізнесу та відмову *«співпрацювати з новою владою»*. Його дружині та дочці погрожували сексуальним насильством, а його бізнес і майно були розграбовані.

1395. За інформацією УВКПЛ, 10 серпня 2014 року вісім озброєних чоловіків у камуфляжі без знаків розрізнення увірвалися до будинку місцевих волонтерів, які надавали їжу українським солдатам. Після обшуку та пограбування будинку озброєні чоловіки вивели звідти чоловіка та жінку. Упродовж наступних десяти днів озброєні чоловіки тричі поверталися до будинку, грабували його, тримаючи під прицілом 75-річного батька одного з викрадених. У тому ж селі 22 серпня 2014 року чотири члени однієї сім'ї були страчені біля свого будинку за нібито допомогу українським збройним силам, а їхнє майно було розграбоване.

1396. УВКПЛ повідомило, що 25 вересня 2014 року в селі Донецької області озброєні чоловіки з *«групи Безлера»*, очолюваної місцевим жителем, викрали з місця роботи жінку та двох її колег (чоловіка та жінку). Їх відвезли до захопленої адміністративної будівлі вугільної шахти в Горлівці, де одна з жінок побачила написи *«Горлівський НКВС»* і *«Смерш»*, що вказували на угруповання, які використовували цю будівлю. Обидві жінки були побиті під час допиту про місцезнаходження їхніх грошей і цінностей. Через відчинені двері одна з жінок побачила кімнату, заповнену цінностями, серед яких вона впізнала деякі свої речі. Пізніше вона дізналася, що, поки її та її колег катували, озброєні групи пограбували їхні будинки. Згодом злочинці привели адвоката і змусили жертву відмовитися від права власності на свою квартиру та земельну ділянку на користь злочинців.

1469. Українських вчителів примушували впроваджувати російську навчальну програму та проводити заняття російською мовою, інакше їх звільняли з роботи. Комісія з розслідування задокументувала випадки, коли російська влада застосовувала примус до шкільного персоналу, щоб змусити його застосовувати російські навчальні програми, а також до батьків, щоб змусити їх віддати дітей до шкіл, що працюють за російською системою освіти. За інформацією шкільного персоналу з Херсонської та Запорізької областей, російська влада або місцеві жителі, які її підтримують, здійснювали візити

додому або до шкіл, щоб заручитися співпрацею батьків. Співрозмовники повідомляли про погрози затримати їх, вигнати з їхніх місцевостей, завдати шкоди їхнім сім'ям або конфіскувати їхні будинки. Візити додому та страх затримання створили психологічний тиск і змусили деяких вчителів вирішити виїхати на території, контрольовані урядом України. УВКПЛ задокументувало 13 випадків, коли адміністратори шкіл та вчителі, які відмовилися викладати російську навчальну програму, були безпідставно затримані, піддані катуванням, жорсткому поводженню та/або погрозам насильства. Експерти Московського механізму ОБСЄ повідомили в липні 2022 року, що вчителі зазнавали тиску з метою змусити їх відмовитися від оригінальної навчальної програми і стати інструментом російської пропаганди, і що вони ризикували зазнати заходів відплати з боку окупаційних сил, якщо не піддадуться цьому тиску.

1478. Ця інформація була підтверджена експертами Московського механізму ОБСЄ в їхніх звітах за квітень і липень 2022 року. Експерти висловили занепокоєння тим, що з 2022 року школи в окупованих районах були перетворені на місця пропаганди з підручниками для вчителів від Міністерства освіти Росії, що містять інструкції щодо виправдання російського нападу на Україну. У своїй доповіді від липня 2022 року місія підтвердила інформацію про те, що діти, які проживають на територіях, що перебувають під фактичним контролем Російської Федерації, зазнали масової пропаганди та мілітаризації освіти. Наприклад, повідомлялося, що російські збройні сили скасували шкільні канікули в окупованому місті Маріуполь, щоб підготувати учнів до переходу на російську навчальну програму. Метою було скасувати українську навчальну програму та підготувати учнів до повернення до школи з російською навчальною програмою. Пізніше УВКПЛ проаналізувало підручник історії 2023 року, який розповсюджувався серед 16- та 17-річних дітей на окупованій території. У підручнику зазначалося, що в 2014 році в Україні «до влади прийшла хунта» після «кривавого збройного повстання», а метою «спеціальної військової операції» було «захист регіону Донбасу». У підручнику також згадувалася сучасна Україна як «ультранационалістична держава» і заявлялося, що «під час визволення міст наші [російські] солдати знаходять докази масових злочинів, скоєних українськими націоналістами, які знущаються над цивільним населенням і катують військовополонених».

З ЦИХ ПРИЧИН СУД

...

11. Встановлює одностайно, що мала місце адміністративна практика застосування катувань та нелюдського та принижуючого гідність поводження, що порушує статтю 3 Конвенції;

....

CASE OF UKRAINE AND THE NETHERLANDS v. RUSSIA
(Applications nos. 8019/16, 43800/14 and 28525/20)